

Fig. 1. Kirken set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2023. – *The church seen from the south.*

FJELSTED KIRKE

VENDS HERRED

Sognet (»parrochia Fjælstathe«) er tidligst nævnt 1418.¹ Som præst ved kirken omtaltes 1434–40 en Peder Iversen.² Senest på dette tidspunkt og inden for Erik VII af Pommerns regeringstid 1396–1439 blev en præstegård i Fjelsted by mageskiftet til krongodset Hindsgavl for en gård i Fjellerup, hvor præstegården har været lige siden.³ Ved ekstraskatten 1524–26 (»landehjælpen«) betalte kirken middeltaksten 15 mark.⁴ Sognets 30 tiendeydere karakteriseredes 1589 som meget fattige (»Ond Almue«) af biskop Jacob Madsen.⁵

Anneksforhold. Den førnævnte flytning af præstegården tættere på Harndrup (s. 6915) er et indicium for, at dette sogn blev (eller allerede var) annekteret til Fjelsted i begyndelsen af 1400-tallet. Anneksforholdet er dog tidligst bevidnet 1572.⁶

Ejerforhold. Kirken tilhørte Kronen senest ved reformationen. Da der 1646 blev åbnet for adelige hovedgårdsejeres ansøgninger om erhvervelse af patronatsret, ansøgte Steen Bille til Kærsgård 1647 forgæves om at få *patronatsretten* til Fjelsted og Brenderup (s. 6727).⁷ 1651 fik Mads Rasmussen og Peder Rasmussen, formentlig to bønder, lov at fæste sognets tiende.⁸ Fjelsted Kirke blev 1678 afhændet fra Kronen til Wilhelm Friderich Wedell-Wedellsborg.⁹ Kirken lå under Wedellsborg indtil 1727, da den sammen med annekskirken Harndrup blev solgt til Kærsgårds ejer Christian Frederik Gersdorff.¹⁰ Fra hans dødsbo blev Fjelsted Kirke 1760 bortauktioneret til Magdalena Elisabeth Damgaard, ejer af Bubelgård (Indslev Sogn).¹¹ Kirken blev 1784 frasolgt denne gård og handlet flere gange,

Fig. 2. Luftfoto af kirken set fra sydøst. Foto Sylvest Jensen Luftfoto 1939. – *Aerial photo of the church seen from the south east.*

inden den 1801 blev købt af landmåler Mads Rasmussen (†1830), Ormehøj (Rørup Sogn).¹² Hans arvinger havde kirken indtil 1854, da den i to halvparter blev

skødet til forhenværende købmand Moses Jacobsen i Holse Skovlund (Brenderup Sogn) og gårdejer Niels Madsen i Asperup.¹³ 1870 afhændede Moses Jacobsen sin halvpart til ti beboere i Fjelsted.¹⁴ Kirken tilhørte talrige anpartshavere i sognet,¹⁵ indtil den overgik til selveje 20. sept. 1909.¹⁶

Skt. Laurentius har i nyere tid været udlagt som kirkens *vernehelgen*,¹⁷ en formodning, der bygger på afholdelsen af et årligt marked på dennes helgendag 10. aug.¹⁸

Kirkens *gods* bestod 1678 af to jorder i henholdsvis Fjelsted og Kåberbølle; samme år udgjorde tienden 31 tønder og 6 skæpper hartkorn.⁹ Et stykke jord kaldet 'Klokkeholm' lå 1572 til degneembedet som indtægtsgrundlag for vedligeholdelse af klokkereb.¹⁹

Sognegrænsen mod Indslev, Brenderup og Ejby følger Gremmeløkke Å, mens den mod Harndrup også til dels følger vandløb og mosestrøg. Den østligste del af Fjelsted Sogn overgik efter 1881 til den nyopførte Padesø Kirkes kirkedistrikt (s. 6085).

Fig. 3. Matrikelkort. 1:10.000. Målt 1812 af N. E. B. Christensen. Tegnet af Freerk Oldenburger 2021. – *Cadastral map.*

Kirken er bygget på toppen af en bakke, som er det højeste punkt i Fjelsted by, der består af to halvdele, Overballe (med kirken) og den lavere-liggende, nordlige del Nederballe. Kirken befinder sig i den sydøstlige udkant af den gamle landsbybebyggelse (jf. fig. 3), men mere centralt i forhold til den nyere udbygning langs gaderne Jægersmindevej og Ridderstien, der i øvrigt afgrænser kirkegården mod henholdsvis nord og vest. Placeringen er nogenlunde central i forhold til sognet og dets to mindre landsbyer, Sletterød og Fjellerup (med præstegården), begge beliggende mod øst ligesom den nedlagte landsby Kåberbølle, der o. 1650 måtte vige pladsen for den nyoprettede hovedgård Billesbølle.²⁰

Kirkegården har et areal på ca. 12.000 m² efter en udvidelse mod øst 1967-70 planlagt ved

landskabsarkitekt O. Raahauge-Askegaard og senere landskabsarkitekt Finn Andersen.²¹ Det oprindelige afsnit (på ca. 5.000 m²) følger mere eller mindre formen på den aflange, nord/syd-strakte kirkebakke (jf. fig. 2-3). Ifølge en synsforretning 1818 skulle der bortgraves jord på den nordlige del.²² 1825 forlød det, at kirkegården var 'nogenlunde planeret og gravstederne godt vedligeholdt, dog uden orden, men den er inddelt, således at hver familie har sit gravsted'.²³

Hegnet omkring det gamle afsnit er et kampestensdige, delvist med kløvede sten og med vedbend på digekronen. Østdiget er bevaret ved kirkegårdsudvidelsen om end punktvis gennembrudt med henblik på passage. Det nye afsnit hegnes af hæk. På nordsiden er der desuden sat en støttemur af kamp for foden af kirkebakken.

Fig. 4. Middelalderlig kirkegårdsportal (s. 6838), set fra vest. Foto Arnold Mikkelsen 2022. — *Medieval churchyard portal seen from the west.*

†*Hegn*. 1589 omtaltes en »Kirkegords Mur aff Kamp« som værende i god stand.⁵ 1637 blev ca. 40 m af 'ringmuren' nyopsat fra grunden med kampesten.²⁴ Muren blev 1803–07 betegnet som nedfalden over store stræk og andre steder faldedefærdig.²² 1830 var tilstanden også 'forfalden'.²² Ved overgangen til selveje 1909 afsattes betydelige midler til istandsættelse af 'den gamle kirke-mur'.¹⁶ Den efterfølgende istandsættelse omfattede også opførelsen af en 'cementmur mod vest', der blev omsat o. 1982.²⁵

Hovedindgangen, blot 6,5 m vest for kirkens tårn, er en senmiddelalderlig portal med hvidkalket murværk af munkesten og synlige kampesten i fundamentet (fig. 4). Den store, svagt spidsbuede portåbning er både mod øst og vest forsynet med dobbelt fals, halvstensstik og flankeret af fire fladbuede nicher. Begge facader har ligeledes dobbelt falsgesims (over blændingsskifte) brudt af en savfrise. Dette midterparti må oprindeligt have haft en kam ligesom de ganske lignende portaler i Grindløse (s. 5572) og Gelsted (Vends Hrd.). Den mindre fodgængeråbning i nordenden har på ydersiden (vest) et tilbagespring svarende til to sten i forhold til hovedpartiet, ligesom den lille, fladbuede åbning også kun har fals og halvstensstik på denne side. Begge facader har dobbelt falsgesims over savfrise. Portalen dækkes af vingetegl med fald til begge sider og lukkes ved svejfede, sortmalede jernfløje af nyere dato. En lille fløj er desuden hængt i portalens sydende, hvor en †stente omtaltes 1854 og 1888.²⁶ Portalen lukkedes førhen af †træfløje, hvad der bl.a. fremgår af en synsforretning 1727 med omtale af kirkeportens 'gamle, rådne piller',²⁷ ligesom der 1862 nævnes stakitfløje i den også dengang hvidkalkede portal.²⁸ Højden på portalens midterparti er reduceret senest i midten af 1800-tallet (jf. fig. 5), dvs. før 1904, da kravet om en 'fornyelse' af porten udmøntedes i en reparation med omlægning af taget.²⁸ En istandsættelse o. 1982 (ved arkitekt Ebbe Lehn Petersen) omfattede udskiftning af ødelagte sten og fornyelse af tagsten.²⁹ Den tidligere, begrænsede brug af portalen fremgår af en fæstekontrakt 1845 for det tilstødende kirkehus (jf. ndf.), der fastslog, at fæsteren skulle »holde Kirkeporten tillukket og aflaaet, alene

med Undtagelse af naar Liig- eller Brudfølge passerer derigjennem, eller Bygningsmaterialier, Liigstene, Gravmonumenter eller deslige indføres paa Kirkegaarden. Ved saadanne Leiligheder aabner Leieren Portene – til huilke Nøgler ham overleveres, men sørger for, at de igien lukkes og aflaaes snarest skee kan«.³⁰

Låger. Ved nordøsthjørnet af det ældre afsnit findes en dobbelt stakitfløj hængt i træstabler; indgangen blev indsnævret o. 1989.²⁹ Mellem det nye østafsnit og en parkeringsplads i syd (anlagt o. 1970) hænger også en stakitlåde, mens samme afsnit har en køreport af galvaniseret stål mod en parkeringsplads i nord (anlagt 1977).³¹

†*Muret portal* mod nord, omtalt 1854 som 'den nordre indkørselsport til kirkegården'.³⁰ Den var formentlig identisk med den kirkerist, der 1667 blev opmuret for 46 mark.³² Dens portalkarakter fremgår af en synsforretning 1718, der påtæler manglen på tagsten over lågen i den 'nordre rist'.²⁷ Portalen fandtes 1862 hvidkalket.²⁸ Den omtaltes senest i forbindelse med en reparation 1888 og blev senere erstattet af en låge (jf. ovf.).²⁸

Kapel med hvidtede teglstensmure og teglhængt sadeltag, i kirkegårdens sydvesthjørne (jf. fig. 2), antagelig opført 1934³³ ved kongelig bygningsinspektør Knud Lehn Petersen.³⁴ Nordgavlens rundbuede døråbning har fals, kragbånd og kilestensmotiv. Langsiderne med falsgesims brydes af et cirkulært vindue med omløbende kilestensstik. Et redskabsrum i sydenden blev 1970 indrettet til toilet- og fyrrum.³⁵

Graver- og sognehus, 2018, et typehus (fra Eurodan Huse) med røde teglstensfacader og sadeltag med cementtagsten; østligst på det nye kirkegårdsafsnit.³⁶

Redskabsbygning, 1970 (udvidet 1980 med gravefaciliteter), med bræddefacader og fladt tag med tagpap; vestligst på det nye afsnit.³⁷

†*Bygninger på og ved kirkegården*. En †*kirkelade* omtaltes 1589 som forfalden (»Kirkeladen nederfallen«).⁵ Den brændte før 1727, da tomten blev betegnet som 'slet ruineret'.²⁷ Placeringen er ukendt, men der kan muligvis have været tale om pladsen syd for hovedindgangen (gl. matr.nr. 3), hvor der indtil o. 1900 stod et †hus tilhørende kirken ('Fjelsted kirkehus').³⁸ Lejeren af huset,

Fig. 5. Kirken og kirkegården set fra nordvest, »Fjelsted Kirkegaards nordvest Side«. Gouache fra o. 1850-75. Foto © Bruun Rasmussen Kunstaktioner. – The church and the church yard seen from north west.

der synes at have været sammenbygget med kirkegårdsmuren,³⁹ skulle ifølge en fæstekontrakt 1845 føre tilsyn med kirken, kirkegården og kirkegårdsmuren samt antages som kirkeværge, ligesom han skulle vedligeholde klokkerne som modydelse for brugsretten til et havestykke nord for kirkegården (jf. 'Klokkeholm's. 6836).⁴⁰

†Toiletbygning og †redskabsskur i kirkegårdens sydøsthjørne (jf. fig. 2); begge nedrevet o. 1970.³⁴

†Bygninger vest og nord for kirkegården er over en længere årrække blevet opkøbt og fjernet med henblik på regulering af omgivelserne. 1953 fjer-

nedes således et †sprøjtehus (fra 1862)²⁸ indbygget i vestsiden af kirkebakken,⁴¹ og samme grund er i de seneste år blevet ryddet for bebyggelse.³⁶ Mod nord er anlagt parkeringspladser efter nedrivningen af et bageri 1987, mens nabohuset blev fjernet 2018 efter at have fungeret som graver- og sognehus i 20 år.⁴² Sidstnævntes tomt er udlagt som græsplæne med hæk plantet i et cirkelkorsmønster.

Beplantning. En stor ask ved kirkegårdens nordvesthjørne var muligvis blandt de asketræer, der blev plantet 1784.⁴³ Langs syddiget og ved den ældre låge mod nord står der tillige kastanjetræer.

Fig. 6. Kirken set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2023. – *The church seen from the north.*

BYGNING

Den romanske kirke bestod af kor og skib. I senmiddelalderen tilføjedes en vestforlængelse, og et våbenhus opførtes i syd. Kor, skib og vestforlængelse overhvæledes. Et tårn rejstes over vestforlængelsen. I 1800-årene opførtes en stor tilbygning i nord ud for skibets østre fag. Kirkens orientering har en lille afvigelse mod nord.

Grundplan. Den romanske kirke består af et kor, der er ca. 7 m langt og 6,2 m bredt, og et skib, der var ca. 13,5 m langt og 8 m bredt.

Materiale og teknik. Kor og skib er opført af granitkvadre over en dobbeltsokkel (s. 6305, fig. 6). Soklen har et nedre led med skråkant og et øvre led med en rille, hvorover en hulkel og en vulst.⁴⁴

Fig. 7–8. Nicher i korets østvæg (s. 6841 og jf. fig. 55). 7. Nordre side. 8. Søndre side. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Niches in the chancel's east wall. 7. North side. 8. South side.*

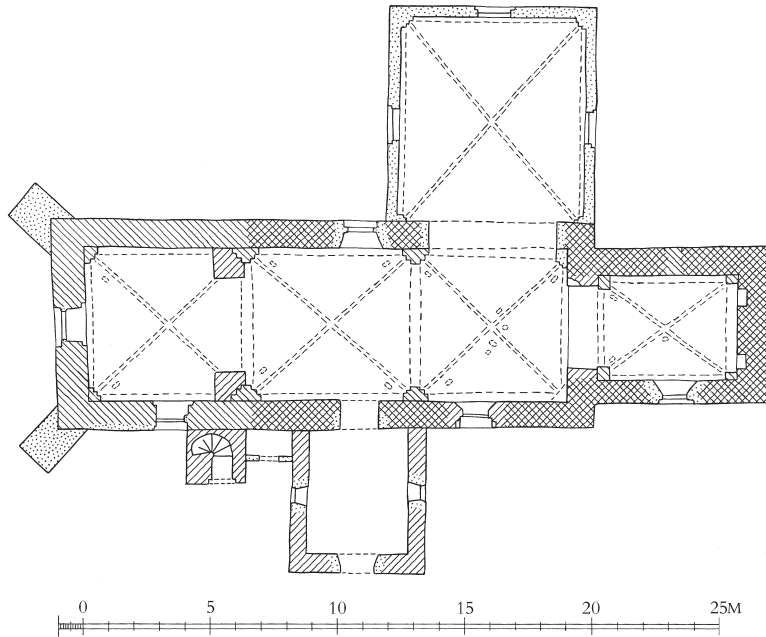

Fig. 9. Plan 1:300. Knud, Erik & Ebbe Lehn Petersen 1969. Suppleret af Kirstin S. Eliassen og tegnet af Freerk Oldenburger 2025. Signaturforklaring s. 11 – Plan. Key on p. 11.

Døre og vinduer. †Norddøren er tilmuret, men dens placering er synlig såvel ude som inde (jf. fig. 98 og 11). Syddøren er i brug, om end ombygget (fig. 14). Et brudstykke af en romansk vinduesoverligger er indmuret i korets østgavl (jf. fig. 18). Et romansk, rundbuet †vindue i korets nordmur er synligt såvel ude (fig. 13) som inde (jf. fig. 73). Det overdækkes af en monolit overligger. Det nuværende vindue på korets sydside indeholder formentlig rester af det romanske †vindue samme sted (fig. 33).

Kirkens *indre* er af rå kamp. I korets østvæg er to *nicher* (jf. fig. 55). Den nordre (fig. 7) må-

ler 82×76×43 cm, og den søndre (fig. 8) måler 48×50×41 cm. De er vandret overdækket med planker. I den nordre ses i bagvæggen en rille, formentlig til at bære en hylde (jf. †skab s. 6891). Den romanske *korbue* er ombygget (jf. s. 6842).

Taggavle. Korets gavltrekanter er delvist af granitkvadre, men er helt omsat i senmiddelalderen (jf. s. 6842). Triumfgavlen af rå kamp er bevaret (fig. 41, jf. fig. 39–40). Østsiden er over korets tagflader skalmuret med tegl i normalformat. Der er en gennembrugt åbning fra skib til kor (jf. fig. 41). Skibets vestgavl er forsvundet i forbindelse med skibets forlængelse (s. 6843).

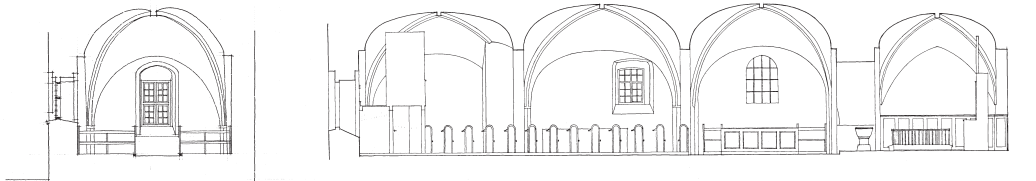

Fig. 10a-b. Opmålinger. a. Tværsnit af vestforlængelsen set mod vest. b. Længdesnit set mod nord. Målt og tegnet af Knud, Erik og Ebbe Lehn Petersen 1962 og u.å. – Scale drawings. a. Cross-section looking west. b. Longitudinal section looking north.

Fig. 11. Skibets romanske $\uparrow$ norddør (s. 6841), inderside. Foto Arnold Mikkelsen 2025. – *Romanesque north $\uparrow$ door of the nave, interior.*

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. I senmiddelalderen gennemgik kirken en række ombygninger og tilføjelser, hvis rækkefølge kun delvist kan fastslås. Korbuen blev ommuret. Der indbyggedes hvælv i koret. Et våbenhus opførtes i syd, og skibet blev forlænget mod vest, efterfulgt af en overhvælvning af såvel skib som forlængelse. Endelig rejstes et tårn over vestforlængelsen.

Ombygning af korbuen. I senmiddelalderen blev korbuen ombygget i tegl (jf. fig. 16–17 og 84). Den er spidsbuget og har lodrette vanger med lavtsiddende kragbånd med affasede kanter. En ommuring af nordre vanges vestside samt en behugning af stikket herover kan evt. hidrøre fra opstilling af inventar, eksempelvis en figur eller tavle på et sidealter (jf. s. 6870).

Korets hvælv (fig. 15) er et krydshvælv med retkantede halvstensribber. Det bæres af retkantede hjørnepiller og helstens, spidsbuede skjoldbuer til alle sider. I vestre hvælvkappe er to spygat (jf. fig. 84). I toppen af søndre hvælvkappe er et nu tilmuret, omtrent cirkulært, hul, der kan være et klokerebshul til messeklodder (jf. s. 6864 og 6880).

Ombygningen af korets gavltrekan kan være en følge af indbygningen af korets hvælv (jf. ovf.) og

en muligvis samtidig fornyelse af tagværket (jf. s. 6860). Gavltrekanen blev helt fornyet. Udvendig af granitkvadre i den nederste halvdel og tegl i spidsen (fig. 18) og indvendig af rå kamp (jf. fig. 36). Gavlspsiden prydes udvendig over to savtakskifter af en noget særegen blændingsudsmykning, bestående af fremspringende halvcirkulære prydsrifter, der er en halv sten brede. I toppen ses en del af et tredje stik, der må være fjernet sammen med gavlens oprindelige kam. I bunden af den mindste halvcirkel er en trekvartstensbred, lav glug, der udvendig er fladbuget og indvendig har en vandret fals i overdækningen. Gluggen og dens nærmeste omgivelser er indvendig af tegl. Det kan ikke udelukkes, at ombygningen har strakt sig længere ned i gavlmurværket, idet der

Fig. 12. Skibet romanske $\uparrow$ norddør (s. 6841), yderside med senere vindue (s. 6858). Foto Arnold Mikkelsen 2025. – *Romanesque north $\uparrow$ door of the nave, exterior and a later window.*

Fig. 13. Romansk †vindue i korets nordside (s. 6841). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Romanesque †window in the north side of the chancel.*

ikke ses spor af et romansk gavlvindue ud over ovennævnte halve monolitoverligger (jf. s. 6841).

Et våbenhus (jf. fig. 20 og 27) opførtes i senmiddelalderen ud for skibets syddør. Der indgår en række granitkvadre, især i østre flankemur, mens bygningen i øvrigt er opført af tegl. Våbenhuset har været ualmindeligt lavt (jf. ndf.). I den sydlige halvdel af østmuren er bevaret et savskifte, der må have indgået i den oprindelige gesims. Tagspor på loftet viser (fig. 19), at tagryggen har ligget i højde med skibets gesims. Sydgavlen har på hver side af døren et savskifte, der ligger noget højere end østsidens. Det må have indgået i den oprindelige gavltrekan, der i øvrigt er helt forsvundet. Det kan ikke afgøres, om der indgår rester af en oprindelig dør i den nuværende midt i gavlen. Våbenhuset blev efter 1877 kraftigt ombygget, herunder forhøjet knap 1½ m (jf. s. 6854). Ifølge en synsforretning 1718 var en bänk i våbenhuset

da nedbrudt,²⁷ mens provstiets synsprotokol 1808 omtaler en kalkbänk, en ligbære og to store kasser.²²

Vestforlængelse af skibet. I senmiddelalderen forlængedes skibet mod vest med en tilbygning, der var jævnbred med det oprindelige skib og omtrent 8 m lang. Ved forlængelsen forsvandt skibets oprindelige vestgavl. Forlængelsen er opført af tegl over nogle skifter granitkvadre i nord og syd (jf. fig. 6 og 26), mens sokkelkvadrene fra skibets vestende er genanvendt i vest sammen med nogle skifter kvadre (fig. 25). Bygningsdelen afsluttedes foroven af en savtaksfrise, der er bevaret i nord (jf. fig. 6), men på sydsiden må være forsvundet ved senere skalmuring af bygningen (s. 6855). Der er to vinduer omtrent midt i syd- og vestmuren (jf. fig. 25-26). Begge er fladbuede og har en enkelt fals på såvel yder- som inderside. Det vestre

Fig. 14. Skibets romanske syddør, inderside (s. 6841). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Romanesque south door of the nave, interior.*

Fig. 15. Korets hvælv (s. 6842 og jf. fig. 84). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Chancel vault.*

Fig. 16–17. 16. Korets sydvesthjørne (s. 6842) og korbuens søndre vange (s. 6842). 17. Nordre korbuevange (s. 6842) samt skibets nordøsthjørne (s. 6845). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – 16. *South west corner of the chancel and southern side member of the chancel arch.* 17. *Northern side member of the chancel arch and north east corner of the nave.*

vindue, der er noget højere end det søndre, har en rest af et prydskefte. Forlængelsens indre er af tegl og har åbentstående stilladsbomhuller i tre niveauer. Gavltrekanen blev fjernet i forbindelse med opførelsen af tårnet (jf. ndf.).

Overhvelvning af skib og vestforlængelse. Efter forlængelse af skibet indbyggedes hvælv i såvel skib som forlængelse, i alt tre fag, der må opfattes som samtidige. De er krydshvælv med halvstensribber og bæres af helstensbrede, fladrundbuede skjold-

og gjordbuer på dobbeltfalsede væg- og hjørnepiller.⁴⁵ Der er lette halvstens overribber. Pillerne har diagonalstillede, et skifte høje, kragbånd (jf. fig. 21), der nu er borthugget på de østre vægpillers østside (jf. fig. 17). I østhjørnerne er hvælv dog båret af tromper (jf. fig. 23); den nordøstre blev i den sene del af 1800-årene delvist borthugget og erstattet af en dobbeltfalset pille. Der er adskillige spygater, generelt et i hvert hjørne af hvælvfagene, dog mangler et i østfagets sydøst-

Fig. 18. Korets østgavl (s. 6842). Foto Arnold Mikkelsen 2023. – *East gable of the chancel.*

Fig. 19. Tagspor fra det middelalderlige våbenhustag (s. 6843). Foto Arnold Mikkelsen 2025. – *Traces of the Medieval porch roof.*

Fig. 20. Våbenhusets østside (s. 6843). Foto Arnold Mikkelsen 2023. – *East side of the porch.*

hjørne. Derudover er der fire huller, formodentlig klockerebhuller, i toppen af det østre fag (jf. fig. 22).

Et *tårn* opførtes i senmiddelalderen oven på skibets vestforlængelse (fig. 1, 6, 25–26, jf. fig. 27), der således kom til at fungere som tårnrum. Tårnet er opført af munkesten i munkeskifte, rejser sig, over et lille tilbagespring, i to stokværk herover og afsluttes i nord og syd med en dobbelt falsgesims samt gavle i øst og vest.

Tårnets østmur bæres af to kraftige, retkantede piller i vestforlængelsens hvælvfags østhjørner (jf. fig. 28).⁴⁶ De bindes foroven sammen af to aflastningsbuer i tagrummet (fig. 29 og 31), en nedre, åben og herover endnu en, der rejser sig helt op i klockestokværket. Den nedre har halvandenstemsstik, mens det øvre har helstensstik.

Mellemstokværket og klockestokværket prydes på nord-, vest- og sydsiden af to fladbuede højblændinger, i hvis top er to fladbuede, falsede glamhuller (jf. fig. 6 og 25–26). I øst mangler højblændingerne, men glamhullerne har en tilsvarende form og placering (jf. fig. 27).

Mellemstokværket har ingen åbninger på nær en samtidig overdør i sydmuren længst mod øst (jf. ndf. og fig. 30). Den er fladbuget og ret gennemløbende. Stokværket er (jf. ovf.) i åben forbindelse med skibets loftsrum (jf. fig. 29).

Den vestre gavltrekan (fig. 25), der nu blot har fodtinder og en spinkel toptinde, har tidligere haft kamtakker (jf. fig. 95).²⁸ Gavlen prydes, over et lille tilbagespring, af fem stigende højblændinger med tvillingdelt, rundbuget stik, der bæres af profilerede konsoller, bestående af en binder og

Fig. 21. Vestforlængelsens indre (s. 6843), set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Interior of the western extension looking west.*

Fig. 22. Skibets østre hvælv (s. 6845) set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Eastern vault of the nave looking east.*

Fig. 23. Trompe i skibets sydøsthjørne (s. 6845, jf. fig. 50). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Squinch in the south east corner of the nave.*

Fig. 24. Skibets gjordbue og hvælvpille i syd (s. 6845). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *The nave's reinforcing arch and vault pier to the south.*

Fig. 25. Kirken med kirkegårdsportal set fra vest (s. 6838). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Church and portal seen from the west.*

herunder en binder på højkant. Omtrent midt i den midterste højblænding er en fladbuget åbning uden false.

Den østre gavltrekant (jf. fig. 27) svarer til den vestre, men er fornyet i tegl af normalformat o. 1882.⁴⁷

Fig. 26. Tårnets sydside med trappehus (s. 6851) samt brændselsrum (s. 6865) set fra sydvest. Foto Arnold Mikkelsen 2025. – *South side of the tower with stairwell and fuel storage, looking south west.*

Et *trappehus*, der er samtidigt med tårnet, opførtes på vestforlængelsens og tårnets sydside (jf. fig. 26). Det er opført af tegl, har omtrent i tre-

fjerdedels højde en halv stens tilbagespring, der er tegloverdækket, og trappehuset afsluttes foroven med en dobbelt falsgesims og overdækkes af et

Fig. 27. Våbenhus (s. 6843) og tårn (s. 6847) set fra sydøst. Foto Arnold Mikkelsen 2024. — *Porch and tower seen from the south east.*

pulttag af tegl. Denne øverste del synes ombygget (jf. ndf.). På sydfacadens øvre del ses to halvkugleformede fordybninger, der ikke umiddelbart lader sig tolke. Dets vestvange dækker den ydre, østre fals af vestforlængelsens sydvindue (jf. fig. 26). På sydsiden er en fladbuet, falset dør, og på vestsiden er en smal glug. Trappeløbet er venstresnoet om en rund spindel og har fladbuede, trinvis stigende halvstensstik. Dens øverste del er ved en senere

ombygning erstattet af et fladt betondæk. Trappeløbets øvre del er tilpasset den ældre overdør i tårnets mellemstokværk (jf. ovf.).

Tilbygning mod nord. Ved kirkesynet 1868 mødte otte mænd fra sognets fire byer op for at andrage om kirkens udvidelse. Synet vedtog, at dette skulle ske ved en udbygning mod nord ca. 14 alen lang og 14 alen bred.⁴⁸ De to følgende år gøttog anmodningen; 1871 meddeltes, at udvidelsen

Fig. 28. Den nordre af de to piller i vestforlængelsen, der bærer tårnets østmur (s. 6847), set mod nordøst. Foto Arnold Mikkelsen 2024. — *The western extension's northern pier bearing the east wall of the tower, looking north east.*

var under udførelse, og 1872 berettes ved synet, at kirken var blevet udvidet med en tilbygning mod nord, hvilken var færdiggjort i efteråret 1871.⁴⁸ Synet var tilfreds med bygningen, der 'så vidt skønnes er både solid og smuk'.⁴⁹ Bygningen

er opført ud for skibets østre hvælvfag i nord af moderne tegl på en sokkel af genanvendte granitkvadre; i vest er anvendt det øverste, profilerede led fra soklen (jf. fig. 12). Flankemurene afsluttes foroven af en dobbelt falsgesims. I såvel nord- som

Fig. 29. Aflastningsbue, der bærer tårnets østmur, set mod nordvest (s. 6847). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Relieving arch bearing the east wall of the tower, seen from the north west.*

øst- og vestsiden er et stort, rundbuet, falset vindue (jf. fig. 6, 25 og 48), hvori er støbejernsrammer. Det indre er forbundet med skibet ved en bred arkadeåbning, der er formet efter skjoldbuen i skibets østre fag. Rummet overdækkes af et samtidigt krydshvælv af træ med halvstensribber, der bæres af falsede piller med profilerede kragbånd (jf. fig. 32). Der er skjoldbuer mod øst, nord og vest, mens der mod syd er et muret forlæg omkring arkaden ind imod skibet.

Gavlfoden er markeret ved et enkelt frem-springende skifte, og herover er en blændingsdekoration af tre tvillingdelte højblændinger med spidsbuer båret af en binderkonsol. Gavlkonturen ledsages af en falsgesims. I den midterste blænding er en fladbuet åbning med indsat retkantet træramme med en luge.

Ombygning af våbenhuset. Ifølge synsprotokollen 1876 skulle våbenhuset gennemgå en hovedreparation i form af, at tagværket og bjælkeværket skulle fornyes, dog således at det af det gamle tømmer,

Fig. 30. Tårnets overdør i mellemstokværket (s. 6847). Foto Arnold Mikkelsen 2025. – *Upper door on the intermediate floor of the tower.*

Fig. 31. Aflastningsbuer, der bærer tårnets østmur (s. 6847), set mod nordøst. Foto Arnold Mikkelsen 2025. – *Relieving arches bearing the east wall of the tower looking north east.*

der fandtes brugbart, skulle genanvendes. Planen var, at loftet skulle gipses, murene forhøjes 2 alen, gavlen nymures, 'men opføres i samme stil som den nuværende'. Et nyt gulv af helbrændte sten eller fliser burde lægges, og gulvet hæves cirka $\frac{1}{2}$ alen. En ny dør ud til kirkegården burde anbringes, og der burde sørges for passende lys.²⁸ Året efter noteredes, at ombygningen af våbenhuset ikke var gennemført, da kirkeejeren 'havde begæret udsættelse af denne forandring for at kunne konferere med synet og om muligt få tilladelse til at borttage det nuværende våbenhus og henlægge indgangen under tårnet. Synet fandt imidlertid at dette ville formindske antallet af siddepladser på utilbørlig måde'. Synet stod derfor fast ved sin oprindelige

anbefaling og begærede, at dette blev udført inden næste års syn.⁴⁹ Ifølge synsprotokollen var arbejdet afsluttet 1878.²⁸ Murene forhøjedes knap 1½ m, inklusive falsgesimsen. Et rundbuet vindue med støbejernsstel midt i hver flankemur må være samtidige med ombygningen. Det indre er glatpudset med fladt, gipset loft. Den kamtakke gavltrekant (jf. fig. 27) prydes af ni stigende højblændinger med aftrappet overdækning. Blændingerne, der er jævnt fordelt i tre grupper, udgår fra en let frempringende søl, der under den midterste gruppe er hævet markant i forhold til de flankerende.

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. Ved synet 1718 noteredes, at den ene side af tårnet var 'nedfaldet og der fattedes tagsten'.²⁷ I et brev fra Frederik IV bemærkedes det, at kirken var i meget slet stand, og det blev derfor påbudt, at kirken skulle synes, inden en reparation kunne igangsættes.²⁷ I en skrivelse 1816 fra amtmanden nævntes, at en række kirker i Odense amt ved forrige års syn befandtes i større eller mindre grad at trænge til reparation, herunder Fjelsted Kirke. Kancelliet pålagde ejerne at få manglerne afhjulpet snarest muligt.⁵⁰ 1817 var kirken under en gennemgribende reparation.²² Året efter noteredes, at kirken for nylig var istandsat.²² 1827 var

kirken igen under reparation, men der præciseres ikke, hvori denne bestod.²² Igen 1838 noteredes, at kirken var under reparation.²² 1847 betragtedes en klage over 'et hul i muren over kirkehvelvingen som ubeføjet, idet hullet, tjener som nødvendig adgang til taget over korhvelvingen'.²² Såvel 1851 som 1855 og 1893 noteredes, at kirken stod under reparation, men der specificeredes ikke, hvori denne bestod.⁵¹ Ifølge synsprotokollen 1907 skulle tårnet gennemgå store reparationer, idet de gamle sten på syd- og vestsiden skulle udhugges og nye indsættes i cement. Oplysningen gentoges de følgende år, og først 1911 synes det gennemført.²⁸ Atter 1953 skulle tårnets sydmur repareres, ved at de forvitrede sten skulle udhugges og nye indsættes.²⁸ Ifølge synsprotokollen 1959 var der da et ønske om at afskildre tilbygningen mod nord fra skibet,²⁸ men dette blev ikke gennemført. I begyndelsen af 1980'erne gennemførtes endnu engang en større udskiftning af tårnets murværk mod syd og vest.⁵²

De nuværende *gulve* i kor, skib, vestforlængelse og våbenhus er siden 2008 af gule, kvadratiske fliser; korrinnet er af træ. Langs med gulvet i stolestaderne, som er af brædder, ligger en række gule tegl, lagt på kant i rummets længderetning

Fig. 32. Tilbygning i nord, indre (s. 6853). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Northern extension, interior.*

Fig. 33. Korets sydvindue (s. 6841), indre. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *South window of the chancel, interior.*

(jf. fig. 50 og 84).⁵³ I tilbygningen mod nord er tilsvarende fliser; dog også her er der bræddegulv i stolestaderne.

† *Gulvene* synes fra begyndelsen af 1800-årene, hvor de første oplysninger herom optræder, at være af teglsten.²² 1810 omtales sten i skib og våbenhus, idet de i den øverste mandsstol og i våbenhuset skulle omlægges.²² Det gentoges adskillige gange de følgende mange år.²² Af den første indførsel i kirkeprotokollen o. 1862 fremgår, at der da var fjællegulv i koret, mens der i midtergangen og i de fleste stole var stengulv.²⁸ Ifølge synsprotokollen samme år gjordes opmærksom på, at der burde anbringes træfodsskamler på gulvet i alle de stole, hvori der ikke var fjællegulv.²⁸ Af synsprotokollen 1866 fremgår, at der da i al

Fig. 34–35. Skibets sydvindue (s. 6841). 34. Ydre. Foto Arnold Mikkelsen 2024. 35. Indre. Foto Arnold Mikkelsen 2025. – *South window of the nave. 34. Exterior. 35. Interior.*

Fig. 36. Korets tagværk (s. 6860). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Chancel roofing.*

fald var bræddegulv i de øverste stolestader i syd, og det gentoges de følgende år.²⁸ Ved synet 1884 var der ønske om, at stengulvet i midtergangen burde være af fliser, mens der i stolestaderne skulde være bræddegulv, og 1888 skulle der lægges et nyt gulv inden for knæfaldet.²⁸ Ved en restaurering af koret 1937 blev det gamle gulv erstattet med fliser, og bræddegulvet inden for knæfaldet blev fornyet.⁵⁴ Et nyt gulv af gule teglsten blev lagt i skibet 1969.⁵² Gulvene blev repareret 2002.⁵⁵ I forbindelse med installering af nyt varmeanlæg 2008, blev gulvene delvist omlagt.²⁹

Vinduer. Et falset, fladrundbuet vindue i korets sydside (jf. fig. 33) må være senmiddelalderligt og synes indsat før overhvælvningen (jf. s. 6842). Det ydre er ommuret i små teglsten, mens det smigede indre, hvis top skæres af hvælvets skjoldbue, er velbevaret. I sydsiden af skibets østfag er et, ligeledes senmiddelalderligt, fladbuget vindue med en enkelt fals (fig. 34), hvis inderste hjørne

er afrundet. Vinduet er højsiddende og relativt lavt, men senere forlænget nedad. I det indre (fig. 34) er det fladrundbuet og smiget. Det kan være

Fig. 37. Korets tagværk (s. 6860). Nummerering, 4. fag, i sydsiden, spær og hanebånd (s. 6860). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Chancel roofing. Numbering on the fourth truss, south side. Rafter and collar beam.*

Fig. 38. Korets tagværk, spærstiver og spærfod, 5. fag fra øst i nord med nummerering (s. 6860). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Chancel roofing. Strut and strutting beam, north side of the fifth truss from the east with numbering.*

ældre end skibets overhvelvning, idet stikket tangeres af skibets østre skjoldbue.

Kirkens nuværende vinduer med karme og rammer af træ har en udformning, svarende til beskrivelsen i indførelsen i synsprotokollen o. 1862.²⁸ Nye rammer skulle indsættes i tårnets vestvindue 1957.⁵⁶ Samtlige trævinduer må være udskiftet senere.

†*Vinduer.* Af kilderne fremgår, at en udskiftning af kirkens vinduer blev påbegyndt i 1830, hvor vinduet i vestgavlen fornyedes.²² I løbet af de følgende år udskiftedes de øvrige med und-

Fig. 39–40. 39. Spor af lodret spærstiver og spærsko i triumfgavlens østside i syd (s. 6862). 40. Spor af lodret spærstiver samt bevaret spærsko i triumfgavlens østside i nord (s. 6862). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – 39. *Trace of a vertical strut and strutting beam on the east side of the chancel arch gable to the south.* 40. *Trace of a vertical strut and preserved strutting beam on the east side of the chancel arch gable to the north.*

Fig. 41. Triumfgavlens østside med gennembrudt hul (s. 6841, jf. fig. 42). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *East side of the chancel arch gable with a hole broken through.*

tagelse af skibets to vinduer i nordsiden (fig. 5), dvs. de tre vinduer i kirkens sydside.²² Det østre vindue i nordsiden forsvandt ved opførelse af tilbygningen mod nord (jf. s. 6852). I provstiets synsprotokol 1828 noteredes, at der manglede et vindue i våbenhuset.²² Efter en istandsættelse

1838 bemærkedes, at det stadig manglede, men 1840 noteredes, at det nu var anbragt, men ikke hvor.²² Ifølge indførslen i kirkeprotokollen 1862 var der da et vindue i våbenhuset, men det fremgik stadig ikke, hvorvidt det var i østre eller vestre flankemur.²⁸

Fig. 42. Triumfgavlens vestside med gennembrudt åbning (s. 6841) samt skibets østligste krydsbånd (s. 6861). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *West side of the chancel arch gable with an opening broken through, as well as the easternmost scissor truss of the nave.*

Korets middelalderlige tagværk er bevaret. Det består af seks spærfag med ganske få udskiftninger. Der er et hanebånd og lange lodrette spærstivere i meget kraftige spærsko; dog er der bindbjælker i det østligste og det vestligste fag. Spærene er

nummereret på vestsiden; i nord med firkantstik (fig. 38) og i syd med stregnumre (fig. 37). Der blev taget boreprøver til dendrokronologi (jf. s. 6862), men ingen af prøverne fra korets tagværk kunne dateres.

Fig. 43. Skibets andet spærfag fra vest, nordsiden, med nummerering (s. 6861) samt bue til tårnet (s. 6847). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *The nave's second truss from the west with numbering, north side, and arch leading to the tower.*

Skibets tagværk består af 12 fag, hvoraf nogle er tætsiddende. De har to hanebånd og krydsbånd, der for hovedpartens vedkommende er sekundære og fastgjort med sømmede blade, altså formentlig opsat, mens spærene stod på plads. Derudover er der lodrette spærstivere, der ligeledes er sekundære. Oprindeligt har de østligste otte fag haft krydsbånd, der foroven har været bladet på spærenes vestside og forneden på de nu fjernede bindbjælker. Undtaget er det østligste fag, hvor såvel krydsbånd som bjælke endnu er bevaret (fig. 42). De øvrige fag har spærsko, der for en dels vedkommende formentlig er kappede bindbjælker. Herudover er på spærenes østside blade fra oprindelige, sandsynligvis let skråtstillede spærstivere (jf. fig. 44). De vestligste fire fag må udgøre et selvstændigt system. De består af spær med to hanebånd og med nummerering for sig, firkantstik i nord og stregnumre i syd, begge på østsiden.

Fig. 44. Skibets tagværk. Spær i skibets nordside med blade til forsvundne spærstivere (s. 6861), set fra nordøst. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Nave roofing. Rafter in the north side of the nave with slots for missing struts, seen from the north east.*

Fig. 45. Kirken set fra sydøst. Foto M. Mackeprang 1926. I NM. – *The church seen from the south east.*

Der blev taget boreprøver til dendrokronologi (jf. s. 6862), og fire kunne dateres; to prøver fra det østre afsnit til efter ca. 1050 e.Kr. og ca. 1180 e.Kr. og to fra det vestre til henholdsvis efter ca. 1092 e.Kr. og ca. 1110 e.Kr.

Der er på triumfurens østside bevaret en rest samt spor af skibets østre gavlspar. I nord er bevaret en spærsko og i tilknytning hertil spor af en høj, lodret spærstiver (fig. 40). I syd er bevaret et spor efter spærskoen, mens den tilknyttede spærstiver ikke giver sig til kende (fig. 39).

Tårnets tagværk har seks spærfag, der bærer præg af flere ændringer. De har oprindeligt haft to hanebånd, der er fjernet. Tre af spærfagene har også haft krydsbånd, der ligeledes er fjernet. Der er taphuller til meget korte, lodrette spærstivere, der er erstattet af nogle længere, også lodrette. Dette er formentlig sket ved en gennemgribende istandsættelse af tagværket o. 1882.⁵⁷

Nordre tilbygnings tagværk er af fyr og samtidig med bygningens opførelse (s. 6852).

Våbenhusets tagværk er nyere, af fyr, med enkelte genanvendte stykker af eg.

Dendrokronologiske undersøgelser. Der er i 2024 udtaget i alt 13 boreprøver af egetømmer i tagværket over kor og skib.⁵⁸ Ingen af de fem udtagne prøver fra korets tagværk kunne dateres. Af de otte udtagne prøver fra skibets tagværk er de seks målt. Heraf er fire dateret. Den ældste kunne dateres til efter ca. 1050 e.Kr., mens de andre dateredes til efter ca. 1092 e.Kr., ca. 1110 e.Kr. og ca. 1180 e.Kr.

Klokkestol til to klokker (fig. 46). To par stolper med et lavtsiddende krydsbånd og højtsiddende skræstivere er formentlig af ældre dato. Et stolpepar midt i stolen er sandsynligvis yngre.

Tagbeklædning er nu overalt røde vingetagssten; senest fornyet 1982.⁵⁹

†*Tagbeklædning.* Ved biskop Jacob Madsens besøg i kirken 1589 var kor og skib tækket med bly, mens der var tegltag på tårnet.⁵ Af en oplysning i Danske Kancelli vedr. 1637 fremgår, at man da havde lagt 4½ tavle bly på den søndre side af kirken.²⁴

De første kildeoplysninger herefter vedrørende tagbeklædning er fra 1803, hvor den nordre side af tårnet tilsyneladende var tækket med brædder.⁶⁰ Ti år senere fremgår det af provstiets synsprotokol, at 'taget er rent forfaldent i forhold til kalk og sten', og 1815 var brædderne på tårnets nordside så rådne, at det regnede ned i kirken.²²

Yderligere ti år senere var tårnets fjælletag stadig utæt, og stentaget flere steder brøstfældigt.²² Ifølge den første indførsel i kirkeprotokollen o. 1862 var der da røde tagsten over hele kirken.²⁸ 1905 skulle korets tag omlægges.²⁸ 1935 skulle sideskibet/kapellet mod nord forsynes med tagrender.²⁸ 1981 ansås en fornyelse af tagbeklædningen på skibet for særdeles påkrævet. Stenene var kassable og lægterne for klejne i forhold til spærafstanden. Det oplystes, at nye tagsten burde, ligesom de nye, der var lagt på tårnet, være røde vingetagsten fra Volstrup Tagværk, og rygningen fra samme tegl-

Fig. 46. Klokkestol set mod nordøst (s. 6862). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Bell frame looking north east.*

Fig. 47. Kirken set fra sydøst mellem 1894 og 1901. Foto i Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. – *The church seen from the south east between 1894 and 1901.*

værk. Tagrenderne på skibets nordside samt på begge sider af nordkapellet skulle samtidig fornyes, og tagstensafdækningen på våbenhusets kamtakker skulle fornyes i fornødent omfang.⁵⁵ Året efter var fornyelsen af tagbeklædningen gennemført.⁵²

Et *klokkeophæng* »1 liden Husz offuer Choret tagg met Fjele«,⁵ omtales 1589 af biskop Jacob Madsen, og han har tegnet en relativt stor konstruktion midt over korets tagryg (jf. fig. 95). Et tilmuret klokkereshul i toppen af korets søndre kappe kan hidrøre herfra.

Opvarmning. 2008 blev naturgasvarmeanlægget (jf. ndf.) fornyet.²⁹

†*Opvarmning.* Omtale af opvarmning af kirken optræder første gang 1885, hvor det var besluttet, at kakkelovnen det kommende år skulle opsættes

i skibets nordvesthjørne med skorstenen i tårnet; den skulle udgå fra hvelvingens vederlag og hvile på en stok i tagværket (jf. fig. 43). Skorstenspiiben skulle gå op igennem taget ved østre tårngavls top-tinde (jf. fig. 45 og 47).²⁸ Året efter meddeltes, at ovnen var opsat, og at den burde males hvid.²⁸ Ved synet 1903 besluttedes, at skorstenen skulle føres helt ned til gulvet, og i synsprotokollen året efter anførtes, at muren, hvor den nye kakkelovn skulle stå, skulle afhugges, istandsættes og finpudses.²⁸ 1926 behøvede kirken et nyt varmeanlæg, og en kalorifer blev installeret.¹⁶

Da den i 1940'erne var udtjent, besluttedes at installere en ny kalorifer fra C.M. Hess Fabrikker i Vejle 1947.⁶¹

1966 konstateredes, at fyret var kassabelt. Det blev 1970 udskiftet med et oliefyret varmeanlæg,

der installeredes i et nyt fyrrum i kapelbygningen (s. 6838).⁶²

I kirkeprotokollen for 1984 er der en bemærkning om, at når oliefyret trænger til udskiftning, fyrkedlen bliver ubrugelig, eller olietanken forlanges opgravet, henstilles der til, at man får indlagt naturgas.²⁵ Ikke desto mindre overvejede man igen at renovere anlægget 1985,²⁵ men besluttede at installere en kedel til naturgas 1986.³¹ Allerede 1993 overvejede man et nyt varmeanlæg, og der blev installeret et nyt varmeanlæg til naturgas med elektrisk vandvarmer i fyrrummet i kapelbygningen.⁶³

Elektrisk belysning. I april 1914 ansøgte om tilladelse til at installere elektrisk lys i kirken, idet Jørgen Larsen, Lille Billesbølle i Fjelsted Sogn, ville bekoste installationen. Tilladelsen blev allerede givet senere samme måned.⁶⁴

Brandredskaber. Af den første indføjelse i kirkens protokol 1862 noteredes, at der da var de befalede brandredskaber.²⁸ Af synsprotokollen samme år fremgår, at 'Våbenhusets sprøjte og adskillige til at bære slangen langs væggen anbragte knager bør bortskaffes' (jf. †sprøjtehus s. 6839).²⁸ En brandstige hang tidligere vestligt på kirkens nordside.⁶⁵

Et nyere brændselsrum, nu *materialrum* (jf. fig. 26) er bygget mellem trappehusets østmur og vå-

benhusets vestre flankemur. Det er opført af tegl, er hvidkalket, har en fladbuet dør midt i muren samt et pulttag, der er tækket med røde vingetegl.

Murbehandling. Kirken er hvidkalket med afrenset granitsokkel. På loftet over våbenhuset ses, at skibets sydmur formentlig har været kalket allerede før våbenhusets opførelse (jf. fig. 19).

To kraftige, skråstillede *støttestiller* (jf. fig. 6 og 25-26) ved tårnets vesthjørner er opført 1638.²⁴ De er opført af munkesten i krydsskifte og når op over overgangen mellem vestforlængelsen og det derover opførte tårn. I omtrent halv højde er et afsæt over en dobbelt falsgesims, og de er tækket med vingetegl. Den øvre afslutning, der ligeledes afsluttes med en dobbelt falsgesims, er også afdækket med vingetagsten. De bærer præg af flere reparationer med tegl af normalformat.²⁸ Ved synet 1719 var pillerne i meget dårlig stand, idet de 'giver sig fra tårnet og er færdige at nedfalde og fattes mursten og tagsten'.²⁷ Dette blev gentaget 1720.²⁷

Fortov. Forud for kirkens overgang til selveje 1909 var der et ønske om et fortov om kirken, men det ses ikke at være lagt.⁶⁶

†*Kalkmaleri.* Et kalkmalet draperi bag altertavlen på korets østvæg blev overkalket 1877.⁴⁷

Fig. 48. Kirken set fra sydøst mellem 1901 og 1914. Foto i Ejby Kommunes Lokahistoriske Arkiv. – The church seen from the south east between 1901 and 1914.

Fig. 49. Indre set mod øst mellem 1894 og 1901. Foto i Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. – Interior looking east, between 1894 and 1901.

INVENTAR

Oversigt. De ældste inventarstykker i kirken er den romanske døbefont og det murede alterbord, der regnes for nogenlunde lige så gammelt. Et nordtysk **★**røgelseskar fra 1200-tallet findes nu i Nationalmuseet. Fra den senere middelalder findes et sengotisk korbuekrucifiks o. 1500 med fragmentarisk bevaret, oprindelig staffering på kridtgrund. Alterstagerne er sengotiske. En **★**nøgle af senmiddelalderlig type fra en kasseret **†**dørfloj findes nu i Museum Odense. Alterbordspanelet med indskårne arkader er fra tiden o. 1600 og svarer til annekskirken Harndrup. Prædikestolen og altertavlen er begge i højrenæssancestil og udført i et og samme vestfynske værksted. Prædikestolen med evangelistrelieffer har sit forbillede i prædikestolen fra 1597 i Gamtofte (Båg Herred) og tilhører dermed den store vestfynske 'Gamtofte-gruppe'. Den hidrører formentlig fra begyndelsen af 1600'erne ligesom de nært beslægtede og sikkert daterede prædikestole i Brenderup (1602) og Grindløse (1604), der uden tvivl er udgået fra samme værksted som Fjelsteds. Altertavlen

fra 1615 er arkitektonisk opbygget efter samme skema som tavlen i Gamtofte og slutter sig dermed til en 'Gamtofte-gruppe' inden for altertavler. Dens nyere storfeltsmaleri *Korsfæstelsen* og indskrifterne er malet 1937 af Niels Lindberg. På korets syd- og nordvægge er stærkt ombyggede vægpaneler fra o. 1600–25, muligvis dateret ved en nu løs frise fra 1609. Alterkalken fra 1709 er ustemplet, men foreslås her tilskrevet Matthies Simonsen, Odense. En knæleskammel med akantusudskæringer er ifølge dens indskrift skænket 1729 af Billesbølles forpagter Hans Atke i forbindelse med hustruen Mette Schnells begravelse i koret samme år. Alterdisken er udført 1767 af Odenseguldsmeden Rasmus Rasmussen Møller. Et dåbsfad (nr. 1) af messing fra o. 1800 er nu ude af brug. Den ældste klokke er støbt 1832 af Johan Jacob Ritzmann, København, og den yngre 1854 af M. P. Allerup i Odense. Det ældste sygesæt (nr. 1) er fremstillet 1862 af Hans Christensen, Børgense, mens en ikke længere benyttet dåbskande (nr. 1) af tin fra Odensekandestøber N. F. E. Sørensen er nogenlunde samtidig. Salmenummertavler hidrører fra tiden o. 1850–75. En alterkande (nr. 1) af porcelæn er

Fig. 50. Indre set mod nordøst. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Interior looking north east.*

anskaffet o. 1860 og en tilsvarende oblatæske (nr. 1) et par år senere. Sideskibets stolestader er opsat ved dets opførelse 1872, og en messehagel (nr. 1) er fra samme år. En petroleumslusekroner og to tilsvarende lampetter fra o. 1900 er konverteret til elektrisk lys. En siske anskaffet 1903 er tilskrevet Laurids Grønlund i Odense, men har ældre(?) skift fra et andet guldsmedeværksted. Tre lysekroner er ophængt 1914 og en syvstage anskaffet o. 1925. Dåbsfad og -kande af messing er skænket 1950 af lærerinde Agnes Wammen i anledning af hendes 25-års jubilæum. Oblatæskan (nr. 2) og alterkanden (nr. 2) er begge nyere anskaffelser af sølvplet. Alterskranken, skibets stolestader og en pengeblok er fra 1970 og tegnet af arkitekt Ebbe Lehn Petersen. Orglet med fem stemmer og ét manual er ligeledes fra 1970, bygget af Th. Frobenius & Sønner, Kgs. Lyngby og Horsens. De nyeste anskaffelser omfatter en præsterække-tavle (o. 2010), et sygesæt (nr. 2, o. 2017) og flere messehagler 2017–20.

Farvesætning. Alterbordspanel, altertavle og prædike-stol står med en farverig staffering fra 1937 af Niels Lindberg, størstedelen af prædikestolen står dog i

blankt træ. Stoleværket er lysegråt med grønne gavle, en farvesætning fra 1970. †*Farvesætninger.* Den tidligste kendte farveholdning i kirken er en grå og blå bemaling med brug af marmoreringsteknik. Den kan formentlig henføres til 1741 jf. indskrift på altertavlen (s. 6873). En lignende staffering i annekskirken Harnstrup er fra 1738 (s. 6939). Det fremgik 1875, at man var begyndt at overmale stolestadernes hidtidige 'blå' farve med lysegult.²² Senere, muligvis i 1890'erne, har inventaret fået en mørkere egetræsådring (jf. fig. 96).

Kirkerummets indretning og istandsættelser. Ved biskop Jacob Madsens visitats i kirken 1589 udgjordes alterudsmykningen af en t sengotisk fløjaltertavle med Korsfæstelsesscene og motiver fra lidelseshistorien i midtfeltet samt apostelfigurer i fløjene. Da fandtes desuden en t lektorieprædikestol, dvs. med galleri og kurv opsat på tværs af korbuen, små t præste- og degnestole samt 'et stort' t skab. t Lektorieprædikestolen blev o. 1600 udskiftet med den nuværende prædikestol. Den nuværende altertavle blev opsat 1615; felternes oprindelige bemaling kendes ikke. I de samme år opsattes alterbordspanelet, hvis arkadeudsmykning også fandtes

Fig. 51. Indre set mod øst. Foto M. Mackeprang 1926. I NM. – *Interior looking east.*

på et $\ddot{t}$ vægskab i korets østvæg. 1639 blev $\ddot{t}$ stolestaderne antagelig delvist fornyet med nye kvindestole, og nye ($\ddot{t}$)præste- og degnestole blev 1650 indrettet henholdsvis nord og syd for alteret. To år senere ansøgte ejeren af sognets nyoprettede hovedgård Billesbølle, Steen Bille til Kærsgård (1606–72), om at få en stol i kirken, og han lod da formentlig opsætte en $\ddot{t}$ therskabsstol forrest i sydrækken. Kirken blev 1692 fundet i god stand, uden brøstfældighed på bygning eller ornamenter.⁶⁷ 1720 var den imidlertid i 'meget slet stand', og kongen påbød en reparation.²⁷ Kirkens ejer, Christian Frederik Gersdorff til Kærsgård (1697–1759), lod 1728 ophænge et $\ddot{t}$ alterklæde (nr. 2) af sort fløj i forbindelse med begravelsen af sin hustru Anne Trolle Holck (1700–28). Klædet, der bar parrets initialer og våbener, var i brug indtil 1847. Altertavlen fik antagelig nye $\ddot{t}$ malerier 1741, henholdsvis *Nadverens indstiftelse* i storfeltet og *Opstandelsen* i topfeltet. Opsætningen af en ny $\ddot{t}$ alterskranke (nr. 1) på tværs af koret kan formentlig henføres til samme tidspunkt (sml. Harndrup s. 6948). 1755 var kirken i god stand.⁶⁸ En 'gennemgribende hovedreparation' var i gang 1816–17, men det vides ikke, om inventaret var omfattet.²² 1836 betegnedes 'træværket' som 'mådeligt'.²² Første juledag 1847

noterede en af kirkens ejere, Carl Adolph Maaløe, at ejerne samme dag havde anbragt et nyt »Alterklæde, tilligemed nye Alterdug og Tavle« (dvs. nymaling af altertavlen) som afslutning på »den temmeligt fuldstændige Reparation, Kirken iaar er givet, saavel ind- som udvendigt«.³⁰ Et $\ddot{t}$ pulpitur med mandstole var 1862 reparationstrængende og må derfor have haft en vis ælde. 1862 fik altertavlen nye $\ddot{t}$ alterbilleder malet af Jørgen Christian Schrøder (1837–85), nemlig *Kristus og synderinden*, flankeret af landskabsmotiver med palmer. Året efter påskønnede synet, at alt ved den 'foretagne hovedreparation var udført fuldt og smukt'.⁴⁸ 1871 blev sideskibet i nord tilføjet (s. 6852) og efterfølgende indrettet med dets nuværende stolestader,⁴⁹ der 1886 dannede forlæg for nye $\ddot{t}$ stole i skibet. I samme forbindelse flyttedes prædikestolen, og dens $\ddot{t}$ lydhimmel kasseredes. O. 1913 anskaffedes et $\ddot{t}$ orgel fra Horsens Orgelbyggeri v. M. Sørensen. Det stod på et $\ddot{t}$ pulpitur i tårnrummet. Koret blev 1937 nyindrettet ved arkitekt Axel Jacobsen. Af pladshensyn⁶⁹ fjernede man hjørnerne ($\ddot{t}$)præste- og degnestole, ombyggede vægpanelerne og udskiftede den hidtidige $\ddot{t}$ alterskranke (nr. 1) med en mere kompakt type ($\ddot{t}$ alterskranke nr. 2). Endelig udførte Niels Lindberg et nyt alterbillede og

nystafferede altertavlen, den blotlagte alterbordsforside og prædikestolen. Ebbe Lehn Petersen forestod 1970 en indvendig istandsættelse (nuværende alterskranke, stolestader og orgel).⁵² Indvendige istandsættelsesarbejder 2008 ved C & W Arkitekter, Svendborg, medførte udskiftning af stolestader i tårnrummet med løse stole.

Muret *alterbord*, angiveligt romansk,⁷⁰ ca. 125×70 cm, 97 cm højt. Det består af teglsten, svært erkendelige pga. et tykt pudslag.⁷¹ Der findes en rundbuet niche på sydsiden, 25×10 cm og ca. 60 cm dyb, og en fladbuet niche på østsiden, 19×15 cm og 15 cm dyb. Afstanden til østvæggen er ca. 80 cm. En sekundær forlængelse af bordet mod korets østvæg blev fjernet 1937.⁷²

Alterbordspanel (fig. 52), o. 1600, 159×95,5 cm, 105 cm højt (fraregnet den nyere bordplade af blank eg). Alle tre sider prydes af fladt indskårne arkader, tre fag på forsiden og to på hver af kortsiderne. Arkaderne har kannelerede pilastre med profilkapitæler, hvis dobbelte hulkel spejler baserne. Bueslagene, der kantes af kuglestav og cirkler mellem lodrette riller, har hvirvelrosetter i sviklerne. Den smalle storgesims har indridset tandsnit over perlestav, mens frisens felter er glatte, og kronlisten har kraftig æggestav over

tandsnit.⁷³ Fagene indrammes af hulkel- og platteprofiler udført direkte i rammetræet; fodstykket er dog affaset. Alterbordspanelet svarer stort set til Harndrups (s. 6940) og skyldes nok samme snedker. Bemalingen fra 1937 består af en mørkegrå hovedfarve med stafferingsfarverne lysegrå, sort, guld og sølv samt en smule rødt og grønt.²⁹ Forsiden har oprindeligt og indtil 1937 stået uden bemaling (som det endnu er tilfældet i Harndrup), mens der på kortsiderne er konstateret spor af en gråblå farve, rimeligvis påført i forbindelse med en nymaling af de flankerende (†)præste- og degnestole i 1700-tallet.⁷¹ Panelet stod dækket af klæder, indtil det 1937 gennemgik en snedkermæssig istandsættelse.⁷⁴

†*Alterklæder*. 1) Omtalt 1718 som 'ganske ormædt' og atter 1723, da der behøvedes et nyt.²⁷

2) 1728, af sort fløj, med applikerede Gersdorff- og Holck-våbener under fælles krone, udført i drevet messing ligesom initialerne »HCFG« og (i uorden) »FHTA« (jf. fig. 67) for kirkeejer Christian Frederik Gersdorff til Kærsgård (1697-1759) og hustru Anne Trolle Holck (1700-28), hvis dødsår »1728« også fandtes anført med messingscifre.⁷⁵ Klædet må således være ophængt til

Fig. 52. Alterbordspanel o. 1600 (s. 6869). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion table frontal, c. 1600.*

hendes minde af Gersdorff, der var kirkens ejer fra 1727 (jf. s. 6835).⁷⁶ Det blev kasseret 1847 (jf. ndf.).

3) 1847 (ophængt 25. dec.), »tilskaaret og stukket (dvs. broderet)« af Juliane Rasmussen, hustru til den ene kirkeejer og søster til den anden, samt hendes datter Bertha Kirstine Johanne Maaløe.⁷⁷ Ifølge kirkesynet 1862 skulle klædet forsynes med et kors af guldbrokade, hvad der muligvis ikke blev imødekommet, inden det blev kasseret 1876.⁴⁷

4) Antagelig fra 1876, da klædet endnu ikke var 'færdigt' ved synet i juni samme år, af rødt plys med frynser og kors af guldbrokade.²⁸ Det blev muligvis fornyet i samme materiale og form 1882 og/eller 1898.²⁸ Det seneste klæde blev kasseret 1937.²⁹

Nyere *alterdugsbort* af hvidt bomuld med kniplinger.

Knæleskammel (fig. 53–54), 1729, skænket af Billesbølles forpagter Hans Atke i forbindelse med hustruen Mette Schnells begravelse i koret samme år (jf. s. 6899 f.). Skamlen, 51×33×27,5 cm, har på forsiden gennembrudt akantusværk med parrets reliefskårne skjolde, hvis hjelmtegn flankeres af tilhørende, gennembrudte initialer »HA« (tv.) og »MS«. Årstallet »1729« løber over begge skjolde. Hans Atkes skjoldmærke (tv.) er en golgatahøj med kobberslangen på korset og hjelmtegnet en arm med fjerpen. For Mette Schnells vedkom-

mende er såvel skjoldmærke som hjelmtegn overkroppen af en hund (med halsbånd).⁷⁸ Bagsiden udgøres af et svejftet bræt med reliefversaler i tre bånd: »Hans Atke Mette Schnell arvinger till denne aabne begravelse i Fielsted Kirke for al thered (dvs. foran altret)«. Den ene kortside har gennembrudt akantus og roset, mens udsmykningen er brækket af på den modsatte side. De udsavede vangeben har brun bemaling, mens indskriften står i sølv (mellem røde linjer) og mod sort bund ligesom skjoldene, der desuden har stafferingsfarverne rødt og okkergult samt to gråtoner, hvoraf den lysere også er anvendt på akantusværket. Skamlen er polstret med rødt uldbetræk af nyere dato. Tænkeligt har den oprindeligt haft sort betræk (jf. *†alterklæde* nr. 2). Synet fandt 1875, at den skulle have rødt plysbetræk (jf. *†alterklæde* nr. 4). En reparation fandt sted 1894.²⁸

†*Sidealterbord*(?) i skibets nordøsthjørne (jf. s. 6842 og fig. 17).

Altartavle (fig. 55), 1615, et vestfynsk billedskærerarbejde tilhørende 'Gamtofte-gruppen' og formentlig udført af samme værksted som prædikestolen (s. 6884). Såvel stafferingen som storfeltsmaleriet *Korsfæstelsen* er udført 1937 af Niels Lindberg.

Tavlens arkitektoniske opbygning omfatter et tredelt, søjlebåret storstykke med fremskudt midterparti samt postament, frise og topstykke med trekantgavl. Storfeltet er rektangulært, mens de

Fig. 53–54. Knæleskammel 1729 (s. 6870), skænket af Hans Atke (†1738) og hustruen Mette Schnell (†1729) i forbindelse med sidstnævntes begravelse i koret (s. 6899 f.). Foto Arnold Mikkelsen 2022. — *Kneeler*, 1729, donated by Hans Atke (†1738) and his wife Mette Schnell (†1729) in connection with the burial of the latter in the chancel.

Fig. 55. Altertavle, 1615, et vestfynsk billedskærerarbejde tilhørende 'Gamtoftegruppen', med Niels Lindbergs storfeltsmaleri *Korsfæstelsen* fra 1937 og staffering fra samme år (s. 6870). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Altarpiece, 1615, a West Funen woodcarving work belonging to the 'Gamtofte group', with Niels Lindberg's 1937 large panel painting, *Crucifixion*, and polychroming from the same year.

glatte sidefelter har bueslag med attisk slyngbånd, rundbuefrise og skællagte volutkonsoller. Felterne indrammes af halvsøjler med glatte skafter,

beslagværksprydbælter (med cabochanbosses og rosetter) og korintiske kapitæler. To tilsvarende frisosøjler på det fremskudte midterstykke bærer et

Fig. 56-57. Hermer på altertavlens topstykke (s. 6872, jf. fig. 55). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Hermes on the altarpiece's top piece.*

tofags kassetteloft med romber og rosetknopper. Postamentet har karnissvungne fremspring prydet af beslagværk med pyramidebosses og rosetter. Postamentfelterne er glatte ligesom felterne i frisen, hvor de to centrale fremspring er forsynet med diademhoveder. Den forkrøppede gesims er fladt udkraget og bærer et topstykke flankeret af pyramidespir (på diamantbossede sokler). Topstykkets joniske hermer har nøgen overkrop og korslagte arme (idet den mandlige herme dog griber om sit lange skæg med den ene hånd); der er frugtophæng på skafterne og hængeklæde fra kapitælet. Topfeltets glatte fyldingsplade er fra 1937, ligesom dobbeltarkaden er en rekonstruktion fra samme år.⁷⁹ Sidstnævnte består af toskanske pilastre på beslagværkspostamenter, og

bueslagene med attisk slyngbånd mødes på en skællagt volutkonsol; sviklen derover har hvirvelroset. Topfrise og -gesims svarer til storstykkets på nær frisefremspringene med pyramidebosses. Den svært profilerede trekantgavl flankeres af drejede småspir. Tavlens stor- og topvinger er udformet som rulle- og beslagværkskartoucher med frugtophæng, storvingerne desuden med profilvendte løvemasker foroven og topvingerne med sammenslyngede rodfrugter. Hertil kom oprindeligt flankerende topkartoucher (jf. s. 6874 og fig. 58).

Altertavlens brogede *staffering* fra 1937 omfatter gråt, hvidt (på søjleskafterne), grønt, rødt, sort, forgyldning, sølv, laseret blå og grønt samt mørkeblåt. Topfeltet har forgyldt Kristusmonogram flankeret af alfa og omega på sort bund.

Storfeltsmaleriet af Korsfæstelsen er udført 1937 af Niels Lindberg (1886–1974) i en stil, der er stærkt påvirket af Joakim Skovgaard.⁸⁰ Det usignerede oliemaleri på træ (lysmål: 111×73 cm) viser den korsfæstede i næsten hele billedets højde og i en synsvinkel let fra højre. Han hænger dybt i strakte arme med lukkede hænder og med fødderne gennemstukket af én nagle. Blodet løber fra naglesårene og i svagere striber fra den spinkle tornekrone. En hvid og blå glorie omgiver hovedet, der er faldet mod højre skulder og ses i profil. Øjnene er lukkede. En lok af det korte og sideskilte, brune hår hænger ned foran panden. Det skægløse ansigt har en varmere rødlig glød end den blege krop. Torsoen har spydsår i højre side og indsunket mellemgulv. Det korte, hvide lændeklæde er samlet med et ombuk foran. Foroven på korset, der består af to sammenbladede planker, blaffer sedlen med Pilatus' ord. Tv. ved korsets fod står et udgået træ som symbol på døden. Umiddelbart bag korset falder det grønklædte Golgatabjerg brat mod begravningspladsens udhuggede klippeparti (forneden th.) samt mellemgrundens nøgne bakker og et summarisk Jerusalemprospekt med bymur og -porte. Byen ses under en himmel i røde og kraftige blå farver.

Niels Lindberg har udført flere altermalerier, næsten alle til fynske kirker: Øksendrup 1936 (Svendborg Amt), Ejby 1939 (Vends Hrd.), Seden 1952 (s. 3465), Gudbjerg 1963–64 (Svendborg Amt) og Karlby 1964 (Randers Amt).

Tavlens *indskrifter* er malet med forgyldt fraktur på sort bund. På storstykkets sidefelter læses Trosbekendelsen, malet 1937, mens postamentets og storfrisens indskrifter er fra 1741 (men opfrisket 1937). På postamentet findes: Es. 53,4–5; 1 Kor 11,28–29; Es. 53,11. På storfrisen: Joh. 1,29; 1 Joh. 4,9; 1 Joh. 5,6. På topfrisen: Joh. 11,25. På nordsiden af frisens midterparti læses årstallet »1615« og på sydsiden årstallet »1741«. Begge årstal må være malet 1741, førstnævnte troligt som gentagelse af en ældre, malet datering.

†*Alterbilleder.* 1) Antagelig fra 1741, et storfeltsmaleri af *Nadverens indstiftelse* og et topfeltsmaleri af *Opstandelsen*⁸¹ samt malerier med ukendte motiver på sidefelterne.⁸² Stor- og topfelterne blev kaseret 1862 (idet topfeltsmaleriet blev overflyttet til

byens skole), mens sidefelternes malerier antagelig er bevaret under de nuværende indskrifter.

2) (Jf. fig. 49 og 51), 1862, storfeltsmaleriet *Kristus og synderinden*, udført i olie på lærred af Jørgen Christian Schrøder (1837–85). Billedet viste Jesus stående frontalt (med armene ned langs siden) og synderinden siddende med nedbøjet hoved i forgrunden tv. Bipersonerne var fordelt symmetrisk omkring Jesus og baggrundens store, rundbuede åbning. Schrøder havde desuden malet mellemøstlige landskabsmotiver med palmer i sidefelterne og et topfeltsmaleri (på lærred) med motivet *Johannes Døberen som barn*. Johannes var vist med fane og nøgen overkrop, knælende mod venstre og med hænderne samlet til bøn.⁸³ Der var muligvis tale om en kopi efter Bartolomé Esteban Murillo (1618–82). Jørgen Christian Schrøder leverede desuden altermalerier til Otterup (s. 4921), Vejlbj (s. 6450) og Asperup (s. 6584), de to sidstnævnte kopier efter henholdsvis Guido Reni og Anton Dorph.

Det på storfrisen anførte årstal '1615' (jf. ovf.) er rimeligvis en datering af selve tavlen og ikke blot en lidt senere staffering, idet tavlens glatte felter må have forudsat en bemaling fra første færd. Der kan eventuelt have været tale om katekismusindskrifter. Tavlen tilhører en større vestfynsk gruppe af altertavler, hvis fællestræk bl.a. er kar-nissvungne postamentfremspring, et fremskudt midterparti med fladt loft, sidefelter med arkadebuer, glatte søjler med beslagværksprydbælter og korintiske kapitæler samt et herme flankeret topstykke med flankerende topkartoucher. Fjelsted er den yngste af gruppens daterede tavler, hvis ældste eksemplar fra 1595/96 findes i Gamtofte i Båge Herred, et herred, der udgør gruppens geografiske tyngdepunkt.⁸⁴ De fleste kirker med en tavle af den ovennævnte type har samtidig en prædikestol af den såkaldte Gamtoftetype (navngivet efter gruppens ældste eksemplar, der også her findes i Gamtofte). Dette er også tilfældet for Fjelsted, hvis prædikestol (s. 6884) i øvrigt uden tvivl stammer fra samme værksted som tavlen. Dette fremgår ikke mindst af de velskårne hermer,⁸⁵ der desuden taler for et værkstedsfælleskab med prædikestolene i Brenderup (1602, s. 6785) og Grindløse (1604, s. 5600). Inden for de to for-

Fig. 58. Topkartoucher fra altertavlen, 1615 (s. 6874, jf. fig. 51). Foto Arnold Mikkelsen 2025. – *Cartouches from the altarpiece, 1615.*

bundne grupper af altertavler og prædikestole er der udpeget et andet værkstedsfællesskab, nemlig mellem tavlerne i Gamtofte, Ørsted, Sønderby og Veflinge (s. 6144). Fremtidige undersøgelser vil muligvis afklare værkstedsforholdene yderligere.

Oprindeligt har tavlen på hver side af topvinjerne haft fritstående topkartoucher med rulle- og beslagværk (jf. fig. 51) i lighed med de typemæssigt beslægtede tavler i Veflinge (s. 6140), Gamtofte, Ørsted, Gelsted og Bøstrup. De blev ved istandsættelsen 1937 misforstået som sekundære og fjernet. Den ene kartouche er bevaret intakt og den anden i to dele (fig. 58).⁸⁶ De har liljeformet afslutning, pyramidebosser og en central medaljon, der må have båret en påsat prydelse, idet den som den eneste del står i blankt træ.

Storvingerne blev på et tidspunkt, formentlig ved opsætningen af (†)præste- og degnestole i korets østhjørner, hævet noget – sikkert for at undgå at man slog hovedet mod dem inde i præste- og degnestolene. Ved kirkesynene 1718–20 bemærkedes det, at altertavlens maling var »snart ganske affalden«.²⁷ Der skete dog næppe videre før 1741, da tavlen blev nystaffet og formentlig fik nye tistor- og topfeltsmalerier, jf. indskrifter på frise og postament (ovf.). Farveholdningen

kendes ikke i detaljer, men pletvise afskalninger på de 1937 fjernede topkartoucher (fig. 58) viser farverne blå, rødt og okkergult samt gråt (sidstnævnte kan muligvis være et grunderingslag). Tavlen blev muligvis nymalet i forbindelse med en istandsættelse 1847 (jf. s. 6868), hvilket kan være omtalt ved synet 1857, da det bemærkedes, at altertavlen var blevet 'ommalet', men at resultatet var 'afstikkende og grelt'.²² 1862 foreslog kirkesynet at anskaffe et nyt alterbillede og atter nymale tavlen.⁸⁷ Kirkeejeren bestilte da to nye malerier, der blev indsat i stor- og topfeltet samme år.⁴⁸ Samtidig blev sidefelterne overmalet, mens rammeværket fik en egetræsådring (jf. fig. 49), og indskrifterne forblev urørte på postament og frise.⁷¹ Malerierne blev 1929 opfattet som 'tarvelige', og kirkesynet ønskede dem udskiftet med 'skønnere og mere opbyggelige' billeder.²⁸

Tavlen gennemgik 1937 en større istandsættelse ved maler Niels Lindberg. Den omfattede, foruden den allerede nævnte nystaffering, flere konstruktive ændringer: Nye stor- og topfeltspalter, en rekonstruktion af topfeltets dobbeltarkade med forlæg i rester fundet i byens skole, rekonstruktion af konsoller i søndre sidefelt, sænkning af storvinger til oprindelig plads (efter fjernelse af præste- og degnestole), flytning af pyramidespir.

Fig. 59. Altersæt (s. 6875), en ustemplet kalk fra 1709, der her foreslås tilskrevet Matthies Simonsen, Odense, og en disk udført 1767 af Rasmus Rasmussen Møller, Odense. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Communion set, an unstamped chalice from 1709, suggested here to be ascribed to Matthies Simonsen, Odense, and a paten made in 1767 by Rasmus Rasmussen Møller, Odense.*

Desuden kasseredes som allerede nævnt de to oprindelige kartoucher, der flankerede topvingerne, idet de blev opfattet som sekundære. Tavlen blev flyttet frem på alterbordet (hvis bageste, sekundære del samtidig blev fjernet).⁸⁸ Tavlen gennemgik en konserverende behandling o. 1970.⁸⁹

†*Sengotisk altertavle*, en fløjaltertavle, hvis midterfelt havde figurrig Korsfæstelsesfremstilling og scener fra Jesu lidelseshistorie, mens fløjene havde apostelfigurer.⁹⁰ Tavlen kendes fra biskop Jacob Madsens beskrivelse 1589: »Tafflen: Christi Korsfæstelse met Billeder i Paszen, Fløyeler Aposteler paa«.⁵

Fig. 60. Indgraverede våbener for Hannibal Wedell-Wedellsborg (1660-1708) og hustruen Anna Catharine Banner (1681-1739), med dateringen »1709«. Detalje af alterkalk (s. 6875, jf. fig. 59). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Engraved arms of Hannibal Wedell-Wedellsborg (1660-1708) and his wife Anna Catharine Banner (1681-1739) with the date »1709«.* Detail of chalice.

Altersæt (fig. 59), bestående af en ustemplet kalk fra 1709, der her foreslås tilskrevet Matthies Simonsen, Odense, og en disk udført 1767 af Rasmus Rasmussen Møller, Odense.

Kalken er 22,5 cm høj og har sekstunget fod med afrundet standkant og tunget fodplade. Mel-

lem de fladbuede tunger løber furer, der fortsætter op mod det sekskoblede skaft med tilsvarende profilled. Knoppen har seks rudebasser med indgraverede versaler »ihesvs« (på krydsskraveret bund), og derimellem er glatte spidsblade. En af fodtungerne bærer en 3 cm høj støbt krucifiksfigur (med to flagresnipper). På den modsatte side er årstallet »1709« indgraveret under våbener i højoval medaljoner og under fælles grevekroner (fig. 60), henholdsvis Wedell-Wedellsborg (tv.) for Hannibal Wedell-Wedellsborg (1660-1708) og Banner (th.) for hustruen Anna Catharine Banner (1681-1739).⁹¹ Bægeret er en fornyelse fra 1896/97. Det har spinkel kuglestav under munden, hvor der også findes mestermærke for Laurids Grønlund (†1896),⁹² bymærke for Odense og lodighedsstempel (»826«). Kalken omtales i *Danske Atlas* som »givet af Grev Vedel 1709«.⁹³ Den må dog være givet af Hannibal Wedell-Wedellsborgs enke Anna Catharine Banner, idet arvingen, Christian Gustav Wedell-Wedellsborg (1701-59), var umyndig. Kalken kan tilskrives Odenseguldsmeden Matthies Simonsen, der har lavet lignende kalke til

annekskirken Harndrup (s. 6946) foruden Brenderup (s. 6775) og Nørre Højrup (s. 5395).⁹⁴

Dysken, 14,5 cm i diameter, har på fanen et indgraveret Jesusmonogram (med fraktur) og modsat et cirkelkors. Undersiden bærer Rasmus Rasmussen Møllers mestermærke⁹⁵ og årstalsstempellet »1767«. Oversiden har rester af forgyldning.

Altersættet fik ny forgyldning 1862.²⁸ Kalkens bæger blev fornyet 1896/97, da man ønskede et med større rumfang. Samtidig fik disken atter fornyet forgyldningen.²⁸

†*Altersæt*, omtalt ved Jacob Madsens visitats 1589, af sølv, uden forgyldning.⁵

Oblatæsker. 1) O. 1862,⁴⁸ af sortmalet porcelæn fra Bing & Grøndahl, København. Æsken, 13,5 cm i diameter og 6,5 cm høj, har guldkanter og udslidt guld kors på låget samt fabriksmærke under bunden. Ude af brug. 2) (Jf. fig. 61), ny, af sølvplet, fra firmaet Day Birger et Mikkelsen, 10 cm i diameter og 3,5 cm høj, med fabriksmærke på undersiden.

Alterkander. 1) (Jf. fig. 51), o. 1860, af sortmalet porcelæn fra Bing & Grøndahl, København. Den 28,5 cm høje kande har rund fod, urneformet

Fig. 61. Oblatæske nr. 2, ny, af sølvplet, fra Day Birger et Mikkelsen (s. 6876), alterkande nr. 2, o. 1970, af sølvplet, fra Astral Galvanisk Etablissement, Gladsaxe. (s. 6877) og siske 1903 fra Lauritz Grønlunds værksted, Odense, med ældre(?) skaft (s. 6877). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Wafer box no. 2, new, silver plate, from Day Birger et Mikkelsen; altar jug no. 2, c. 1970, silver plate, from Astral Galvanisk Etablissement, Gladsaxe; and skimming ladle, 1903, from the workshop of Lauritz Grønlund, Odense, with older(?) shaft.*

Fig. 62. Sygesæt nr. 1, 1862, udført af Hans Christensen, Bogense, med nyere oblatæske og flaske (s. 6877). Foto Arnold Mikkelsen 2023. – *Communion set for the sick no. 1, made by Hans Christensen, Bogense, with newer wafer box and bottle.*

korpus med ophøjet, forgyldt kors og slank hals samt svungen hank. Fabriksmærke under foden. Den er tidligst omtalt 1862,²⁸ nu ude af brug. 2) (Jf. fig. 61), o. 1970, af sølvplet, fra Astral Galvanisk Etablissement v/ O. Eskildsen & Sønner, Gladsaxe. Den 21,5 cm høje kande har rund fod, dekorativt hamret urnekorpus, kort cylinderhals og fladt, hængslet låg med knop. Under foden ses lødighedsmærke for sølvplet og fabriksmærket »ASTRAL« over to bølgelinjer.

Siske (jf. fig. 61), anskaffet 1903,²⁸ 17,5 cm lang, med ovalt laf, hvis perforering danner en stiliseret palmette, og et nybarokt, snoet skaft med kerubhovedknop. På skaftets bagside ses to stempler (fig. 101), dels et lødighedsmærke »11 L« for underlødigt 'jysk sølv', dels et (skævt indslået) »S«, muligvis et mestermærke for Jens Christian Sund i Thisted (1819-92),⁹⁶ J. P. Sørensen, Aarhus⁹⁷ eller måske snarere et bymærke for Sønderborg anvendt af Jens Jensen (1803-70) og sønnen Johan Georg Jensen (1834-1901).⁹⁸ I alle tilfælde viser stemplerne, at tilskrivningen af skeen til Lauritz Grønlund i Odense⁹⁹ kun kan gælde laffet (sml. f.eks. Harndrup s. 6948) og dets montering på et lidt ældre(?) skaft.

Tre ens skåle, af sortmalet porcelæn, o. 1900, fra Bing & Grøndahl, København, 19 cm i diameter og 9 cm høje, med guldmalet trekloverkors på siden og fabriksmærke under bunden.

Sygesæt. 1) (Fig. 62), 1862,⁴⁸ udført af Hans Christensen, Bogense; med sekundær oblatæske og vinflaske. Den 10,5 cm høje kalk har fladhvælvvet fod med spinkel rundstav, indknebet skaft med rund knop og bæger med dobbeltrille under munden. Under foden ses mestermærket »HC«. Disken, 7 cm i diameter, er glat, og bagsiden har mestermærke: »(C)HRISTENSEN« og bymærket »BOENSE«. Såvel sættets to mestermærker som bymærket er hidtil ukendte varianter, idet bymærket kun er det andet kendte fra Bogense.¹⁰⁰ Den bukledede oblatæske af sølvplet, 5,5 cm i diameter og 3,5 cm høj, er ustemplet, men formentlig anskaffet o. 1925 fra Württembergische Metallwarenfabrik, Tyskland, sammen med den 7 cm høje, facetterede glasflaske med kuplet, kuglestavskantet skruelåg af sølvplet (jf. *DK Svendborg* 1421 og 2153). Sættet er ude af brug.

2) (Fig. 102), o. 2017, i rustfrit stål fra firmaet DSN A/S, Hirtshals. Den 12,5 cm høje kalk er glat, mens den faneløse disk, 8,5 cm i diameter,

Fig. 63. Sengotiske alterstager (s. 6878). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Late Gothic altar candlesticks.*

har indgraveret Kristusmonogram. Foruden *ob-latæskén*, 7 cm i diameter og 4 cm høj, omfatter sættet en vinflaske af glas, et fad, otte særkalke udformet som kalken og en kuffert.

†Sygesæt af tin, omtalt 1862 som kassabelt.⁴⁸

Alterstager (fig. 63), sengotiske, 30 cm høje (fra-regnet lysetorn). Tre løvepoter bærer den hvælvede fod, hvis afsæt spejles af lyseskålen. Cylinderskafte har skarprygget midterled og afdrejede

pyntelinjer. Lysetorn af jern. Sammenlignelige stager findes i Harndrup (s. 6948) foruden Næsbyhoved-Broby (s. 2709), Allesø (s. 5193) og Seden (s. 3469). Stagerne omtales 1589 af biskop Jacob Madsen som »2 paszelig gambel Meszing Stager«.⁵ De havde 1866 reparationstrængende holdere af jernblik til sidelys (jf. Harndrup s. 6948).⁴⁸

Syvstage, o. 1925, af messing, 43 cm høj, med ottekantet fod, hvis tre afsæt har karnisled med bladværk. Skaftet består af kugleled, mens armene er kvartcirkulære perlestave med kugleformede lysepiber.

Messehagler. 1) 1872,⁴⁸ af (genfarvet) rødt velourstof, med kort forside og kanter af (falmede) guldguloner, på ryggen desuden et slankt kors. Lærredsforet er nu overvejende lyserødt, men har tilsyneladende været hvidt. Omtalt som 'kasseret' 1962.⁶⁶

2) O. 1962(?),⁶⁶ liturgisk grøn, med gule gaffelkors på begge sider; for af gult satin.

3-7) 2017-20, i liturgiske farver, med broderi og applikationer. Messehaglerne benyttes i Fjeldsted og Harndrup kirker. 3) (Fig. 64), 2017, liturgisk grøn; ryggen har applikeret og guldbroderet træ (i brunt og grønt), hvis grene bærer Lutherrosen. På træets fod er broderede årstal til minde om 500-året for Luthers teser, henholdsvis »1517« og »2017«. Med knaplukning. 4) 2020,¹⁰¹ litur-

Fig. 64-65. Messehagler. 64. Nr. 3, 2017 (s. 6878). 65. Nr. 5, o. 2020 (s. 6879). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Chasubles*. 64. No. 3, 2017. 65. No. 5, c. 2020.

gisk violet. Ryggen har guldkors med fem mindre kors i broderet arbejde og fem applikerede duer i hvidt. 5) (Fig. 65), liturgisk grøn, med kors på ryggen, i hvis korsskæring der er Kristusmonogram og krans af gyldne blade med en due. 6) Rød, med vævet netmønster og stort Kristusmonogram på ryggen udført som applikation og broderi. 7) Hvid med dækfjerslignende mønster samt kors og Kristusmonogram af guldbrokade på ryggen.

†*Messehagler*. 1) Omtalt 1589, af rødt fløj og i god stand.⁵ Det var formentlig denne messehagel, der sammen med en messesærk blev stjålet 1664 af kirketyven Peder Jensen. Han havde ifølge et forhør 28. marts samme år brudt kirkedøren op med 'et stykke af en vindestang'. Efter tyveriet afmonterede han sølvsnore og borter fra hagelen, der blev revet i tre stykker, alt med henblik på at lette afsætningen af tyvekosterne som mindre iøjnefaldende. Et af stykkerne solgte Peder Jensen for 1 mark til en kvinde i »Grydtzvad« (Gribsvad, Rørup Sogn), mens resten blev afhændet i Odense. Her købte Kirsten Faaborg i Gravene sølvsnorene og to stykker af hagelen for 2½ mark, mens en uidentificeret kvinde i Overgade betalte 3 mark for borterne, som var delt i 29 stykker. Under forhøret bedyrede tyven, at køberne ikke vidste, at der var tale om hæleverarer. Selv blev han dømt til tvangsarbejde på Bremerholm.¹⁰²

2) Af fløj med kors af sølvbrokade,²⁸ tidligst omtalt 1844, da den kun var i 'mådelig forfatning' og burde udskiftes.²² Kasseret o. 1872.²⁸

**Røgelseskar* (fig. 66), 1200-tallet, et bronzearbejde fra Nordtyskland, 17,2 cm højt og 10,5 cm i diameter.¹⁰³ Det kugleformede kar kronet af et firkantet tårn og hviler på en keglestubformet fod med øvre vulst. På de let fremspringende mundingsprofiler sidder tre par øskener til ophænget, som nu mangler. Under hver øsken har skålen et par røghuller (side om side), mens låget har to større huller (over hinanden).¹⁰⁴ Lågets øvrige røghuller er arrangeret i seks rosetter (hver bestående af syv huller). Tårnet, der rejser sig over en skråflade, har fem røghuller på hver side (dog seks på én side). Dets pyramidetag har kraftige, udhængende hjørneknopper; spiret/lanternen er afbrækket. Tagfladen har tagplader optrukket ved gravering og er udfyldt af indslåede småcirkler, der også af-

Fig. 66. *Røgelseskar fra 1200-tallet, fremstillet i Nordtyskland, siden 1896 i Nationalmuseet (s. 6879). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – **Censer from the 1200s, made in North Germany, in the National Museum since 1896.*

tegner hjørnelisener på tårnet. Småcirklerne kanter desuden tårnets skråkantsokkel og samtlige huller, ligesom de optræder som strøornament. På skålen er cirklerne begrænset til to omløbende borter af korsmønstre, hvoraf den øvre nærmest som en korsblomstfrise slutter sig til en graveret, æggstavslignende bort af diagonale og lodrette streger under skålens mundingsprofil. På foden, mundingsprofilerne og tårnets sokkel er graverede borter med lodrette streger (med spidse ender). To helt lignende kar findes henholdsvis i Gärdslöv Kirke (Skåne) og i Statens Historiska Museum, Stockholm (uden proveniens).¹⁰⁵ Karret er tidligst omtalt som 'et ukomplet røgelseskar', i sognepræstens indberetning til Oldsagskommissionen 1808. Det fandtes da stadig i selve kirken.¹⁰⁶ Niels Ringte tegnede o. 1820 en skitse af 'offerkoppen' (fig. 67).¹⁰⁷ Røgelseskarret findes siden 1896 i Nationalmuseet (inv.nr. D 5832).¹⁰⁸

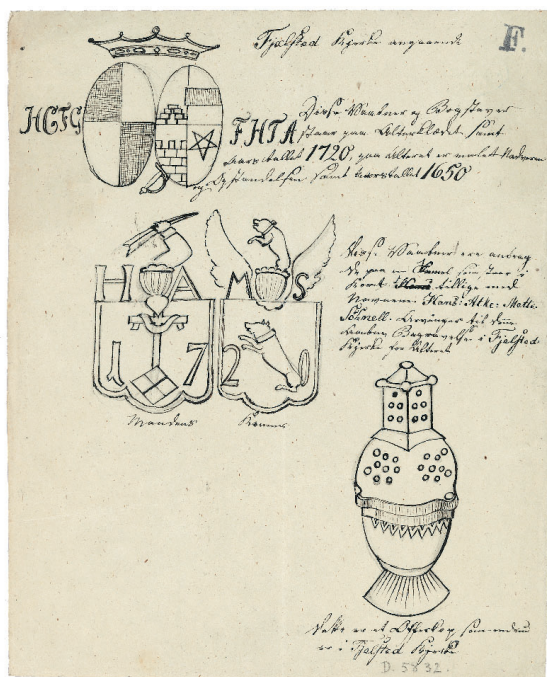

Fig. 67. Skitser af våbener og initialer på Talterklæde nr. 2 (s. 6869), 1728, tilhørende Christian Frederik Gersdorff til Kærsgård (1697-1759) og hustru Anne Trolle Holck (1700-28), de udkårne skjolde på knæleskammen fra 1729 (s. 6870, jf. fig. 53) og det romanske *røgesleskar (s. 6879, jf. fig. 66). Tegning af Niels Ringe o. 1820. I NM. – Sketches of arms and initials on Tanteependium no. 2, 1728, belonging to Christian Frederik Gersdorff of Kærsgård (1697-1759) and his wife Anne Trolle Holck (1700-28), the carved shields on the kneeler from 1729, and the Romanesque *censer.

To †messekløkker (»2 smukke smaa Cløker«) var ifølge biskop Jacob Madsen 1589 ophængt i et 'lille hus over koret' (jf. s. 6864).⁵ De blev afleveret ved klokkeskatten 1601, da deres samlede vægt blev opgjort til 1 lispund (8 kg.).¹⁰⁹

Alterskranke (jf. fig. 50), 1970, tegnet af arkitekt Ebbe Lehn Petersen.³⁵ Den er trekvartcirkulær og består af en stålramme (på korte ben) med seks flade stivere, der bærer håndliste og hylde af træ. Det hele er gråmalet. Hynderne har rødt uldbetræk.

†Alterskranker. 1) (jf. fig. 49 og 51), formentlig o. 1741, en lineær skranke på tværs af koret med flade, udsavede balustre og glat frise, i store træk svarende til skranken i Harndrup fra 1738 (s. 6948). Den var rimeligvis opsat i forbindelse

med istandsættelsesarbejder i koret 1741 (jf. altertavle s. 6874) og har muligvis fra første færd stået med en blå- og gråtonet marmorering svarende til i Harndrup samt det nadverrelaterede skriftsted 1 Kor. 10,17 (jf. ndf.). Ved kirkesynet 1832 blev det påpeget, at knæfaldet enten skulle betrækkes eller forsynes med en måtte, hvad der tre år senere blev ændret til et krav om udstopning (udbedret 1848).²² Knæfaldets puder havde 1867 betræk af malet lærred, der 1875 skulle udskiftes med rødt plys.²⁸ 1890 fik den i stedet læderbetræk, som synet 1893 fandt, burde farves.²⁸ Skranken stod 1936 med egetræsmaling og malet frakturindskrift på frisen i form af Pauluscitatet 1 Kor. 10,17, formentlig en opmaling af en ældre indskrift.⁷¹

2) (Jf. fig. 82), 1937,⁵⁴ tegnet af arkitekt Axel Jacobsen,²⁹ rundbuet og med glatte tremmer, ompolstret 1955 med rødt plysbetræk.⁵⁴

Døbefont (fig. 68), romansk, 92,5 cm høj, bestående af to stykker let rødlig granit. Siderne på den firkantede fod prydes af bueslag med relief-

Fig. 68. Romansk døbefont (s. 6880). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Romanesque font.

Fig. 69. Dåbsfad nr. 2, skænket 1950 af lærerinde Agnes Wammen (s. 6881). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Baptismal dish no. 2, donated in 1950 by the teacher Agnes Wammen.*

huggede græske kors, og på hjørnerne er menneskehoveder i højt relief. Det forholdsvis store cylinderskaft slutter sig til kummens jævnbrede underdel, hvor en vulst formidler overgangen til det halvkugleformede hovedstykke. Kummen, med en diameter på 68 cm, er glat bortset fra endnu en vulst under mundingen. M. Mackeprang kunne ikke indpasse fonten i nogle af de større grupper i sin døbefontstypologi, men fandt, at der var visse ligheder mellem fontene i Fjelsted, Roerslev (s. 6685), Indslev og Føns (alle Vends Herred).¹¹⁰ De tre første har rigtignok fællestræk i form af rundbuer med græske kors enten på kumme eller fod samt hjørnehoveder på foden. Derimod er det eneste lighedspunkt mellem Fjelsted- og Fønsfontene det høje, cylindriske skaftled. Fonten skulle 1882/83 renses for bemaling.²⁸ Den er opstillet nordligt under korbuen, hvor den også fandtes o. 1900 (jf. fig. 49). Ældre placeringer kendes ikke, idet biskop Jacob Madsen undtagelsesvis ikke noterede dens placering i kirkerummet, men kun nævner dens tilstedeværelse (»Fonten«).⁵

Dåbsfade. 1) (Fig. 103), o. 1800(?), af messing, 53,5 cm i diameter, glat, med svagt afrundet bund, der er loddet på fadets skrå sider. Fanen har om-

bukket kant. Fadet, der tidligst er omtalt 1862,¹¹¹ er ude af brug. Det blev efter 1950 henlagt på loftet³¹ og opbevares nu i sognehuset. 2) (Fig. 69), 1950, skænket af lærerinde Agnes Wammen i anledning af hendes 25-års jubilæum.⁵⁴ Messingfadet, 60 cm i diameter, har drevet og indgraveret udsmykning. Således har den skålformede bund et ophøjet Kristusmonogram, mens den brede fane har brystbilleder af evangelisternes symbolvæsener, indrammet af bueslag. Derimellem løber indgraveret kursiv (kapitaler): »I Guds haand af Guds naade«. En plakette på bagsiden bærer indgraveret giverindskrift (i kursiv): »Til Fjelsted Kirke 18. 9. 1950. Agnes Wammen«.

Dåbskander. 1) (jf. fig. 104), o. 1862,⁸⁷ af tin, fremstillet af kandestøber Niels Frederik Ebbesen Sørensen, Odense. Den 27 cm høje kande, med rund fod, urneformet korpus, svungen hank og hvælvet låg med profilknop, er af en almindeligt forekommende type.¹¹² Under foden ses kandestøberens mærke »N.F.S.« og Odenses dobbeltlilje. Kanden er ude af brug. Den blev efter 1950 henlagt på loftet³¹ og opbevares nu i sognehuset.

2) (Fig. 70), skænket 1950 sammen med dåbsfadet (ovf.),⁵⁴ af messing, antagelig udført af kunsts-

Fig. 70. Dåbskande nr. 2, skænket 1950 af lærerinde Agnes Wammen (s. 6881). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Baptismal jug no. 2, donated in 1950 by the teacher Agnes Wammen.*

Fig. 71. Detalje af korbuekrucifiks o. 1500 (s. 6882, jf. fig. 73). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Detail of chancel arch crucifix, c. 1500.*

medefirmaet Knud Eibye, Odense.¹¹³ Den 35 cm høje kande har rund fod i tre afsæt, kugleformet korpus med to hammerkors i relief, konkav hals og svungen hank samt løst, fladt låg med profilknop.

Korbuekrucifiks (fig. 71-73), o. 1500, af eg, med fragmentarisk bevaret, oprindelig staffering på kridtgrund.

Den 140 cm høje¹¹⁴ figur hænger i strakte, skrå arme og hænder med krummede fingre.¹¹⁵ Hovedet, med åben mund og lukkede(?) øjne, er faldet mod højre skulder. Under den flettede tornekrone hænger det lange hår i to lokker ned foran brystet, mens en tredje lok ligger bag over venstre skulder. Den hvælvede brystkasse har fremtrædende ribben og dybt spydsår i højre side; taljen er smal og mellemgulvet indsunket. Det korte lændeklæde har lang hængesnip i højre side og en kortere fortil. Fødderne er krydsede og fæstnet med én nagle. Forreste fod har let opdrevet hudfold over naglen.

Korstræet, 229×170 cm, er samtidigt med figuren og består af glatte, uprofilerede planker med indtappede kantblade, hvoraf ét (forneden tv.) er oprindeligt og resten rekonstrueret 1958.¹¹⁴ Over korsskæringen sidder et lille skriftbånd. De kvadratiske endeplader på de vandrette arme har relieffer af Markusløven (tv.) og Lukasoksen, begge med glatte skriftbånd, og kanten på pladernes afskårne hjørner har taphuller efter forsvundne prydelser. Korsstammens endeplader med Mattæusenglen og Johannesørnen er forsvundet, og i deres sted sidder glatte, svagt hulede endeplader fra 1958.¹¹⁴

Fragmenterne af den oprindelige *staffering* ligger for figurens vedkommende på en svær kridtgrund (over lærredsforstærkninger), mens korstræets kridtgrund er tyndere. Figuren har hvidlig hudfarve med mørkerøde blodstænk, rødt (med brun lasur) på hår og skæg, lysegrønt på tornekrone og forgyldt lændeklæde med blå for. Korstræets forside er lysegrøn med cinnoberrøde kantbånd, mens de oprindelige kantblade har

Fig. 72. Korbuekrucifikset før istandsættelsen 1954 (s. 6884, jf. fig. 73). Foto Victor Hermansen 1924. – *The chancel arch crucifix before the restoration in 1954.*

Fig. 73. Korbuekrucifiks, o. 1500, med fragmentarisk bevaret, oprindelig staffering på kridtgrund (s. 6882), samt romansk $\uparrow$ vindue (s. 6841). Foto Arnold Mikkelsen 2022.
– Chancel arch crucifix, c. 1500, with fragmentarily preserved, original polychroming on chalk ground, and Romanesque $\uparrow$ window.

været forgyldte (nu knap synligt på det ene bevarede) og endepladernes relieffer har forgyldte figurer med hvide skriftbånd på blå bund. Skriftbåndene har svage spor af sort indskrift på hvid bund. Korsets nye dele fra 1958 står i blankt træ.

Krucifikset er ifølge Victor Hermansens indberetning 1924 lavet 'af samme mester som Gelsted-

krucifikset',⁷¹ en oplysning, der også fremgår af bl.a. Traps 5. udg. (1956).¹¹⁶ Der er ganske rigtigt generelle lighedspunkter mellem krucifikserne i Gelsted og Fjelsted, men modelleringen af krop og især ansigt er imidlertid så forskelligartet, at et værkstedsfællesskab ikke er indlysende. Som anført under Brenderup (s. 6822, note 161) er det

muligt, at Hermansens tilskrivning til Gelstedmesteren beroede på en simpel forveksling af krucifikserne i Brenderup og Fjelsted, idet førstnævnte uden tvivl er fra samme værksted som Gelstedkrucifikset. Sammenlignet med Brenderup og Gelsted er Fjelstedfigurens kropsbygning spinklere ligesom ansigtstypen er helt anderledes.¹¹⁷

Krucifikset er tidligst nævnt 1808 i præsteindberetningen til Oldsagskommissionen: »et gammelt Træe-Crucifix«. ¹⁰⁶ Det fremgår af konservator Mogens Larsens farvearkæologiske undersøgelser 1954, at krucifikset blev nymalet to gange i 1700-tallet. Den første overmaling lå for figurens vedkommende tæt op ad den oprindelige staffering. ¹¹⁸ Senere fik figuren en lys, rødlig hudfarve med gråsort skæg og hår, grønlaseret tornekroner og lyseblåt lændeklæde. Korstræet stod ligeledes i lyseblåt med mørkere blåt på endepladerne samt gulbrunt og sort på deres relieffer. ¹¹⁹ Den blå farveholdning indikerer, at den meget vel kunne være udført samtidig med altertavlens nystaffering 1741. 1836 fandtes krucifikset ophængt foran korbuen, men man overvejede da at flytte det til 'nordvæggen', formentlig korets nordvæg (jf. ndf.). ¹²⁰ Angiveligt blev det flyttet i sommeren 1838, i hvilken forbindelse korsstammen også skulle være forkortet. ¹²¹ Ved synet 1862 forlød det, at krucifikset 'vil blive malet om', ²⁸ og da udførtes den seneste nystaffering, en ensfarvet bronzeforgylt dækkende både figur og kors (jf. fig. 72). ¹¹⁹ 1924 fandtes krucifikset ophængt på sin nuværende plads på korets nordvæg. ⁷¹ Det blev 1958 istandsat ved konservator Mogens Larsen, der afrensede de sekundære farvelag og fremdrog resterne af den oprindelige staffering. Desuden blev der foretaget snedkermæssige udbedringer af korstræet, der som nævnt fik tilføjet nye dele i form af øvre og nedre endeplader samt kantblade. ¹²²

Prædikestolen (fig. 74–78) er et højrenæssancearbejde fra o. 1600, tilhørende 'Gamtofte-gruppen'. Den er formentlig udført af samme vestfynske værksted som altertavlen (s. 6870), hvad der bl.a. fremgår af de joniske hermer, der flankerer stolens fire fag på stumpet knækkede hjørnefremspring. De skiftevis mandlige og kvindelige hermer har krydsede arme foran nogen overkrop, hængeklæde fra kapitælet og frugtophæng

på skafterne. På de to centrale hermer er kønsattributter betonet ved mandens greb om sit lange skæg og kvindens greb om sin højre brystvorte. De reliefskårne storfelter viser evangelisterne og deres symbolvæsener i rundbuede rulleværskartoucher. Kartoucherne har omløbende attisk slyngbånd, og i sviklerne løber rulleværksflige ud i mikroarkitektur, der bærer vaseopsatser eller kuglespir. Gennem fligenes huller hænger guirlander med bladværk, blomster eller frugter.

Evangelisterne står i kontrapost på småbakker (med neglesnitsindskårne plantestængler og blade). Alle er vist med riflede glorieskiver, forholdsvis tætsiddende klædedragt og en opslået bog, hvis tekst med en enkelt undtagelse er gengivet som indskårne linjer. Deres navne er anført forneden med indskårne versaler. Regnet fra opgangen ses: 1) (Fig. 75), »S. Matthevs«, med profilvendt ansigt og en pegefinger under en af bogens linjer. Han har langt fuldskæg og halvlångt hår, der er vigende ved tindingerne. Kjortlens overdel er poset og har knaplukning, mens kappen er bundet med en kvastagtig knude ved den ene skulder; han er barfodet. Englen (i opslidset kjole) holder blækhuset op mod ham. 2) (Fig. 76), »S. Marcvs«. Ansigtet er vist i trekvartprofil. Håret er kort og krøllet, fuldskægget langt og spidst. Han peger i bogen og bærer samme dragt som Mattæus, men desuden spidse sko. Blækhuset står på hovedet af den profilvendte, liggende løve. 3) (Fig. 77), »S. Lvcas«. Ansigtet er profilvendt, håret halvlångt og vigende fra panden, fuldskægget langt. Bogen hviler på venstre arm, mens den udslåede højre hånd holder en pen. Kappen hænger i folder ned foran brystet; fødderne er bare. Blækhuset står mellem hornene på den profilvendte, liggende okse. 4) (Fig. 78), »S. Iohannes«, med ansigtet vist i kvartprofil, en rygvendt bog i højre hånd og den venstre arm hængende ned langs siden. Han har glat, skulderlangt hår og ligesom Markus spidse sko. Den profilvendte ørn bærer blækhuse og penfutteral i næbbet.

Fig. 74. Prædikestol, o. 1600, et højrenæssancearbejde tilhørende 'Gamtofte-gruppen' (s. 6884). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Pulpit, c. 1600, a High Renaissance work belonging to the 'Gamtofte group'*.

Fig. 75-76. Evangelistrelieffer på prædikestol o. 1600 (s. 6884, jf. fig. 74). 75. Mattæus. 76. Markus. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Evangelist reliefs on the pulpit, c. 1600. 75. Matthew. 76. Mark.*

Postamentfelterne har indskrifter fra hvert af de fire evangelier. Skriftstederne, skiftevis på latin (noget frit efter Vulgata) og dansk, er skåret med reliefversaler og har romber som skilletegn foruden afsluttende smårosetter: 1) »Math 6 Qværite primvm regnvm dei et ivsticiam eivs et hæc omnia adicientvr vobis« (Søg først Guds rige og hans retfærdighed, så skal alt det andet gives jer i tilgift. Matt. 6,33). 2) »Mar 3 Himmell och iord skvllle forgaa men mine ord forgaar icke« (Mark. 13,31). 3) »Lvc 11 Qvin imo beati qvi avdivnt sermonem dei et cvstodivnt illvm« (Salige er de, som hører Guds ord og bevarer det. Luk. 11,28). 4) »Iohan 10 Mine faar høre min røst och ieg giffver dem det evige lifff« (Joh. 10,27-28). Frisefelterne har rulle- og beslagværkskartoucher af forskellig art, mens fremspringene på såvel frise som postament nu fremstår glatte på nær de kantende

prydlister. De har spor efter påsatte prydelser, formentlig diademhoveder på frisen og løvemasker på postamentet. Kurven afsluttes forneden af en omvendt kølbuget underbaldakin med profileret hængeknop og glatte sider, der indfattes af profilerede bøjler med indskårne småcirkler og tværgående dobbeltriller. Underbaldakinen svarer nøje til Brenderupstolens (s. 6785).

Prædikestolen står afrenset for ældre bemaling og med sparsom staffering i brogede farver (rødt, sort, forgyldning, grønt, gråt, mørkeblåt, blåt). Baldakinen har dækkende bemaling i gråt og sort. Bemalingen er antagelig fra 1937. Prædikestolen er opstillet i skibets sydøsthjørne på en i skibets sydmur indmuret bjælke fra 1970 og med opgang fra samme år, en ligeløbstrappe af blank eg, med to profilerede håndlister på retkantede mæglere.²⁹

Fig. 77-78. Evangelistrelieffer på prædikestol o. 1600 (s. 6884, jf. fig. 74). 77. Lukas. 78. Johannes. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Evangelist reliefs on the pulpit, c. 1600. 77. Luke. 78. John.*

Prædikestolen tilhører den såkaldte Gamtoftetype, der omfatter i alt 18 prædikestole og har navn efter dens ældste eksemplar fra 1597 i Gamtofte (Båg Hrd.). Gruppens tyngdepunkt ligger i Båg Herred med 14 stole, mens der findes tre i Vends Herred og en i Skam Herred.¹²³ At Gamtoftes stol vitterligt var model for de andre i gruppen, fremgår af Jacob Madsens visitats i Ørsted 1600: 'en ny prædikestol efter den i Gamtofte indsat (15)98'.¹²⁴ Gruppens mest iøjnefaldende fællestræk er de nøgne hjørnehermer og rulleværkskartoucherne med evangelisterne, ligesom den indbyrdes forbindelse fremgår af en gentagen brug af de samme få bibelske skriftsteder. Alle stolene citerer således Matt. 6,33, Mark. 13,31 og Luk. 11,28 (på nær to). Ligesom Fjelsted har to tredjedele af stolene skriftstedet Joh. 10,27-28, mens resten i stedet har Joh. 8,47. Denne sidste

tredjedel af stolene skiller sig ud på flere andre punkter. For det første er deres skriftsteder udelukkende på latin og ikke skiftevis dansk/latin. For det andet har deres citat fra Luk. 11,28 afvigende ordlyd.¹²⁵ For det tredje, og for værkstedssammenhængene muligvis vigtigst, anfører den lille gruppe Markuskapitlet korrekt som '13' og ikke '3' som på Fjelsted og de andre stole (med undtagelse af Gamtofte). Præsten Knud Aarup har i sin grundlæggende oversigtsartikel om Gamtoftegruppen set konturerne af to forskellige værksteder i disse to undergrupper. Indskrifternes klare skillelinjer korresponderer dog ikke entydigt med forskelle og ligheder i det figurative og ornamentale. Det synes dog sikkert, at i det mindste prædikestolene i Fjelsted, Brenderup 1602 (s. 6785) og Grindløse 1604 (s. 5600) stammer fra samme værksted, og at dette værksted desuden har leveret

Fig. 79. Prædikestolen før stafferingen 1937, afrenset bortset fra forgyldte indskrifter (s. 6888, jf. fig. 74). Foto Victor Hermansen 1924. – *The pulpit before the polychroming in 1937, stripped except for the gilded inscriptions.*

Fjelsteds altertavle (s. 6870).¹²⁶ En sammenligning af de tre stoles evangelistrelieffer viser, at der ikke er tale om gentagne, ensartede kopier efter forbilledet i Gamtofte, men at detaljer er omarbejdet og gentænkt på kryds og tværs.¹²⁷

Prædikestolens nære sammenhæng med de sikkert daterede stole i Brenderup (1602) og Grindløse (1604) sandsynliggør en datering nogenlunde samtidig med disse to. Desuden taler sammenhængen for, at Tale Mouridsdatter Emmiksen (†efter 1609) kan have været involveret i anskaffelsen. Efter 1600 besad hun sognets dengang største ejendom Fjellmosegård, som hun overtog efter søsteren Margrethe Mouridsdatter Emmiksens død. Hun skrev sig til Jerstrup i Grindløse Sogn, der ved op sætningen af Grindløsestolen 1604 tilhørte enten hende selv eller datteren Maren Ejlersdatter Brockenhuus og svi-

gersønnen Jørgen von Aschersleben. På Kærsgård i Brenderup sad 1602 den fjernere beslægtede Erik Bille (†1641), enkemand efter Tales kusine, Magdalene Andersdatter Emmiksen (†1598).

Prædikestolens oprindelige farveholdning kendes ikke. 1857 forlød det, at prædikestolen (i lighed med altertavlen) var blevet nymalet på en måde, der var 'afstikkende og grell'.²² Prædikestolen skulle 1884 flyttes til 'pillen ved koret', formentlig fra en placering ved søndre hvælpille mellem skibets 1. og 2. fag (jf. fig. 24), hvad der må være sket i efteråret 1886 i forbindelse med 'hovedreparationen' på træværk m.m.²⁸ Den opsattes da på en stolpekonstruktion af fyrretræ og med ligeløbstrappe, hvis gelænder havde slanke, drejede balustre (jf. fig. 49), beskrevet 1924, da prædikestolen fandtes afrenset for bemaling, men med forgyldning på reliefindskrifterne.⁷¹ Den indvendige hoveddistansættelse 1937 medførte for prædikestolens vedkommende kun 'mindre reparationer', herunder uden tvivl den nuværende staffing.²⁸ 1970 blev bærearbejdning og opgang som nævnt fornyet.¹²⁸

†*Lydhimmel* med helligåndsdue, omtalt 1862, ifølge en revision af inventariet 1909 blev den kasseret ved flytning af prædikestolen 1886.²⁸

En †*lektorieprædikestol* med galleri på tværs af korbuen omtales 1589 af Jacob Madsen: »Prædikestolen tuert offuer i en Pulpetur for Choret«.⁵

†*Prædikestolsbeklædninger*. Kurvens håndliste stod i blankt træ indtil 1850, da 'den skarpe trækant på prædikestolen' ifølge synet skulle forsynes med udstopning.²² Beklædningen skulle 1874 fornyes med rødt fløj, hvad der formentlig ikke skete før flytningen af prædikestolen 1886.²⁸ Fløjlsbeklædningen med smalt kantbånd (jf. fig. 79) blev 1937 erstattet med skind (jf. fig. 82), der må være fjernet 1970.

Stolestader. 1) (Jf. fig. 32), 1872,²⁸ med 110 cm høje, rundbuede plankegavle, der er glatte med forsænkning, og rygstød i form af en smal planke. Gavlene har grøn bemaling, sæder og rygstød lysegrå; hynderne har lysegrønt betræk. Opstillet i sideskibet i en række af otte.

2) (Jf. fig. 50), 1970, af fyrretræ, tegnet af Ebbe Lehn Petersen, opstillet i skibet i to rækker med hver ni stader.⁵² Stolene har glatte, rektangulære gavle (94 cm høje) og ryglæn af sammenføjede

planker. Bemaling som de ældre stolestader og med samme hynder. 2008 blev 2×7 stolestader i tårnrummet udskiftet med løse stole (jf. ndf.), og man fjernede frontpaneler mod øst.¹²⁹

†Stolestader. 1) Ved en regnskabsaflægning for året 1637 fremgik, at der var lavet »Noget paa Kirke og Degnestole«. ²⁴ 1639 blev det fremhævet, at man agtede at forny kvindestolene samme år. ²⁴ Derefter findes ingen substantielle oplysninger om stovværket før 1857, da nogle af stolene blev bemalet med lysegult i stedet for den hidtidige 'blå' bemaling, som alle stole havde haft. ²² Sidstnævnte karakteristik angik rimeligvis en blå og grå marmorering fra o. 1741 (jf. altertavle), idet samme ældre bemaling 1862 blev omtalt som 'stenfarve'. ¹³⁰ Samme år fandtes i alt 65 stolestader, hvoraf alle kvindestolene i nordrækken havde låger, men ingen ryglæn, mens alle mandstolene i sydrækken omvendt havde ryglæn, men ingen låger (på nær den østligste, jf. †herskabsstol ndf.). ²⁸ Samme år fandt synet, at der skulle anbringes plankeryglæn på kvindestolene og salmebogshylder på samtlige stole. ⁸⁷ 2) 1886 opsattes nye stolestader i skibet, svarende til sideskibets nuværende fra 1872 (jf. ovf. og fig. 49). ¹³¹

(†)Præste- og degnestole (jf. fig. 49), 1650, indrettet henholdsvis nord og syd for alteret. Stolenes frontpaneler, hver bestående af to fyldingsfag, hvoraf det ene tjente som låge, er nu indsat midt i korets nordre vægpanel (fig. 80). Begge frontpaneler har glatte fyldinger, indskrift på frisen samt kronliste med perlestav og diagonalt gennemskåret kvartrundled. På præstestolens frontpanel, ca. 120 cm bredt og 112 cm højt, er indskriften med reliefskårne versaler: »Christvs Iesvs salvs popvli« (Kristus Jesus folkets frelse) efterfulgt af den karvskårne datering: »1650«. Degnestolens panel, 112×91 cm, har indskårne versaler: »Anno 1650«. Præstestolens †pult var 1924 fastgjort i en †gavl med trekantfronton over jonisk kapitæl, som Victor Hermansen anså for 'sikkert samtidig' med alterbordspanelet. ¹³² Degnestolens †pult var monteret i en †gavl af anden type, der dog 1924 fandtes ændret en del, således at den 'oprindelige form var usikker'. Den havde en medaljon med snoet kant og et glat skjold af symmetrisk renæssancetype. ¹³³ Det tyder derfor på, at degnestolens †gavl var genbrugt fra en ældre †præste- eller degnestol (jf. ndf.). Degnestolen må være repareret efter 1836, da den betegnedes

Fig. 80. Frontpaneler fra (†)præste- og degnestole 1650, genanvendt i korets nordre vægpanel (s. 6889). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Front panels from priest's and parish clerk's (†)chairs, 1650, re-used in the chancel's northern wall panel.*

Fig. 81. Planke, 1609, med indskåret indskrift (s. 6890), muligvis fra vægpanel i koret. Foto Arnold Mikkelsen 2024.
– Plank, 1609, with carved inscription, possibly from a wall panel in the chancel.

som brøstfældig.²² Stolene blev malet med ege-træsmaling 1893.¹³⁴ De var begge forsynet med gardinforhæng, omtalt 1877 og i brug indtil 1937 (jf. fig. 51).²⁸ Stolene blev fjernet 1937, og front-panelerne opsat på deres nuværende pladser.⁷² En $\dagger$ servante anskaffedes 1903 til præstens stol.²⁸

$\dagger$ Præste- og degnestole, omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen (»Liden Degne- oc Skreffte Stoel«).¹³⁵ Degnestolen og måske tillige præstestolen blev repareret 1637.²⁴

$\dagger$ Herskabssol, indrettet o. 1652 af Billesbølles ejer, Steen Bille til Kærsgård (1606–72), der efter ansøgning 1652 blev bevilget et stolestade i kirken.¹³⁶ Stolen må have været identisk med den 1862 omtalte forreste stol i sydrækken, der som den eneste i rækken havde låge.²⁸

$\dagger$ Bænke. I våbenhuset stod der 1862 to bænke og 1962 fire.¹³⁷

Løse stole. 1) 1970, otte stole af Hans J. Wegners model CH-1 fra Carl Hansen & Søn, hvidmalede og med rødt hyndebeetæk.³¹ I våbenhuset. 2) (Jf. fig. 84), 2008,²⁹ af bøg med purpurfarvet sædebeetæk; opstillet i tårnrummet samt nogle stykker i kor og skib.

$\dagger$ Løse stole, otte styk, omtalt 1962.⁶⁶

Vægpaneler på korets syd- og nordvægge, o. 1609(?), stærkt ombygget 1937. Panelerne, der dækker væggene og de østre hvælpiller til en højde på 123 cm, består af højrektangulære fyldinger på glat fodliste og en tilsyneladende for-

nyet kronliste med tandsnit. Nordpanelet tæller ti fag, heraf fire fag fra ($\dagger$)præste- og degnestole (beskrevet ovf.), mens sydpanelet har ni fag. Det hele har lysegrå bemaling, indskriften på ($\dagger$)præstestolens panel dog forgyldt på sort bund. Oprindeligt var panelværket ca. 2 m højt og strakte sig også over østvæggen. Det nordre panel havde oprindeligt ti højrektangulære fyldinger over et tilsvarende antal kvadratiske fyldinger og en mellemløbende tandsnitsliste. Der var desuden en frise med malet indskrift, kantet af tandsnit (forneden) og æggestav. Det var formentlig sidstnævnte profil, der fik Victor Hermansen til 1924 at opfatte panelet som jævngammelt med alterbordspanelet: 'Korpanel, højrenæssance, samtidig med alterbordspanelet og ældre end (alter)tavlen.'⁷¹ Sydpanelet må være blevet ændret o. 1650, idet gesimsen ifølge Hermansen 'brutalt' var afskåret under vinduet, og en ny liste svarende til ($\dagger$)degnestolens monteret her.²⁹

En egeplanke fra 1609 (fig. 81), der nu er op-hængt på tårnrummets nordvæg, har muligvis oprindeligt siddet som kronliste på korets nordre(?) vægpanel (sml. Harndrup s. 6960).¹³⁸ Planken, 367×20 cm, har tandsnit og indskåret versalindskrift: »Hvo Gvd frycter er riig oc hviis vdi dødsens krieg hand fanger priis HMSKHS anno 1609«. Denne sentens optræder også på prædike-stolsdøren fra 1590 i Roerslev (s. 6689).¹³⁹ Initia-lerne, der ikke kan opløses, tilhører formentlig

kirkeværger. Planken blev 1862 genanvendt som hatteknage (jf. s. 6896 og fig. 51).

Panelerne fik o. 1741 en gråblå bemaling, som ifølge Chr. Axel Jensen var en marmorering. Senere fik de en hvid bemaling. 1893 blev det søndre panel repareret og malet, mens hele panelværket blev istandsat 1909.²⁸ Panelerne stod 1924 egetræsmaledede og nordpanelets frise med en nyere, forgyldt frakturindskrift, der ifølge Victor Hermansen var et 'misforstået skriftsprog': »Herren siger til hannem: Borttag al Misgerning, og gør vel imod os, og vi ville betale Dig med vor...« (jf. fig. 72). Herunder kunne anes en ældre, malet indskrift.¹⁴⁰ I forbindelse med istandsættelsen af koret 1937 (jf. s. 6868) blev panelerne reduceret til deres nuværende højde, ligesom nordpanelets centrale fag blev fjernet for at gøre plads til frontpaneler fra (†)præste- og degnestole (ovf.).⁷²

Et †*pulpitur* i tårnrummet, der var indrettet med mandsstole, omtales tidligst 1862, da trappen var reparationstrængende.²⁸ Pulpiturets bjæl-

kelag skulle 1869 hæves ca. 25 cm, 'da en mand af almindelig højde ikke kunne gå ind til de under samme værende stolestader i fuld oprejst stilling'.⁸⁷ Pulpituret blev efter alt at dømme fjernet ved en indvendig istandsættelse i efteråret 1886.²⁸

†*Skabe*. 1) Omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen som »1 stor Skab«.⁵ Størrelsesangivelsen antyder, at det formentlig ikke var identisk med det følgende. 2) O. 1600, et vægskab i korets østvæg nord for alteret (jf. niche s. 6841), muligvis udført af Knud Snedker fra Middelfart. Lågen var ifølge Victor Hermansen udsmykket med en 'dobbeltarkade svarende fuldstændig til alterbordets arkader' (jf. alterbordspanel s. 6869).⁷¹ Det 'lille skab i præstens stol' skulle 1880 forsynes med en ny lås.⁴⁷ Vægskabet blev antagelig fjernet i forbindelse med korets istandsættelse 1937, selv om det var en forudsætning for godkendelsen af projektet, at det blev bevaret på sin plads.¹⁴¹ Et bræt, der opbevares løst bag alterbordspanelet, kan eventuelt hidrøre fra vægskabet. Brættet, 100×13,5 cm, har

Fig. 82. Indre set mod øst mellem 1962 og 1969. Foto Ebbe Lehn Petersen. — *Interior looking east, between 1962 and 1969.*

Fig. 83. *Nøgle, antageligt senmiddelalderlig (s. 6892). I Museum Odense. Foto Arnold Mikkelsen 2023. – *Key, presumably Late Medieval. In Museum Odense.

udsavet bølgekontur på underkanten, dobbeltrille og fladskåret tungebort med små fordybninger samt brun bemaling. Tungeborten svarer til den på Knud Snedkers altertavle i Roerslev (s. 6675), og det er derfor muligt også dimensionerne taget i betragtning, at brættet har været en del af prydrammen på det ovennævnte skab, der i så fald må tilskrives Knud Snedker.

Pengeblok (jf. fig. 14), antagelig tegnet af Ebbe Lehn Petersen 1970 og omtrent svarende til Kauslundes (s. 6369). Den 92 cm høje blok af blank eg har indkast på den flade overside; den er opstillet ved indgangen fra våbenhuset. †*Pengeblok*, omtalt 1862 ('en kirkeblok med lås').²⁸

†*Pengetavle*, omtalt 1862 ('en tavle til at om-bære').²⁸

Pengebøsser (fig. 105). 1) O. 1850, af jernblik, 28×16×7,5 cm, med tragt til indkast foroven og låge med lås til én nøgle på forsiden. Sidstnævnte bærer hvidmalet kursivskrift: »Betænk de trængende«. Omtalt 1862.⁴⁸ Opbevares på loftet ligesom den følgende. 2) Anskaffet 1862 som supplement til nr. 1 og udformet som denne, men lidt mere kompakt, 25,5×14×9 cm. Lågen har utydelig malet indskrift.²⁸ To †*pengebøsser*, o. 1928,²⁸ omtalt 1962.⁶⁶

Udvendig dørføj i våbenhusets sydfacade (jf. fig. 27), 1970, tegnet af Ebbe Lehn Petersen, en fladbuet, tofløjet plankedør (med øvre og nedre rammestykker) af lakeret eg.²⁹ I trappehuset sidder en nyere, fladbuet bræddedør med to gangjern (mørkegrøn bemaling).

Indvendig dørføj (jf. fig. 14) mellem skibet og våbenhuset, 1886(?), en fladbuet, tofløjet fyldingsdør, hvis inderside har rundbuefriser på de vandrette rammestykker; ophængt i fire svungne smedejernsbeslag og med dørgræb af messing i empirestil. Lysegrå bemaling.

†*Udvendige dørføje* i våbenhuset. 1) Omtalt 1833 som 'uanstændig'.²² 2) En ældre indvendig fløj, flyttet 1838²² og 1862 betegnet som 'solid' (jf. †indvendig dørføj nr. 1).²⁸ 3) 1877, en dobbeltfløjet, rektangulær fyldingsdør med udvendig bræddebeklædning,¹⁴² indsat i forbindelse med våbenhusets reparation samme år.⁴⁷ 4) 1927/28, en fyldingsdør tegnet af kongelig bygningsinspektør J. Vilhelm Petersen.¹⁴³

†*Indvendige dørføje*. 1) En jernbunden dørføj fra o. 1500 synes impliceret ved en gammel *nøgle (ndf.). Det var muligvis samme fløj, der 1838 blev flyttet til våbenhusets sydfacade (jf. †udvendig dørføj nr. 2).¹²¹ 2) Angiveligt 1838,¹²¹ en dobbeltfløjet halvdør ('dobbelte, hollandske fløjdøre').²⁸

**Nøgle* (fig. 83), antagelig senmiddelalderlig, af jern, 25,5 cm lang. Den har hult skaft, todelt kam med indsnit på alle sider og bredovalt greb med tre ringled. Udformningen minder meget om nøglerne til jernbundne døre 1505-06 i Harndrup (s. 6964) og Gelsted (Vends Herred). Nøglen findes siden 1897 i Museum Odense (KMO/1897/46).

Orgel (fig. 28 og 84) 1970, med fem stemmer, ét manual. Bygget af Th. Frobenius & Sønner, Kgs. Lyngby og Horsens. Disposition (C-g³): Gedakt 8', Principal 4', Rørføjte 4', Spidsføjte 2', Oktav 1'. Orglet er tegnet af arkitekterne Knud, Erik og Ebbe Lehn Petersen. Det er opstillet ved nordvæggen i skibets vestfag, med sydvendt spillebord og facade bestående af et stort åbent felt med rød bemaling indvendig; orgelhusets ydre er lysegråt.

†*Orgel* (jf. fig. 85), o. 1913 med otte stemmer, ét manual og pedal, samt svelle og oktavkobling. Bygget af Horsens Orgelbyggeri v. M. Sørensen. Pneumatisk aktion. Orglet var opstillet på et †pulpitur i tårnrummet (ndf.), med sydvendt spillebord og østvendt facade. Sidstnævnte var tredelt og havde rundbuet midterparti mellem

Fig. 84. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Interior looking west.*

to højrektangulære partier, alle med rundbuede felter; kronet af småspir.¹⁴⁴

†*Orgelpulpitur* (jf. fig. 85), o. 1912,¹⁶ i tårnrummet, med bjælkelag hvilende på fire træstolper

og brystning af glat fyldingspanel med fremspringende midterparti; fjernet 1970.

Syv *salmenummertavler* (jf. fig. 17), o. 1850-75, til skydenumre i fem rækker, 80×35,5 cm. Tav-

Fig. 85. †Orgel, bygget o. 1913 af Horsens Orgelbyggeri v. M. Sørensen, på samtidigt †orgelpulpitur (s. 6892). Foto Ebbe Lehn Petersen o. 1962-69. – †Organ, built c. 1913 at Horsens Orgelbyggeri by M. Sørensen, on a contemporary †organ gallery.

lerne har udsavet fod- og topstykke, sidstnævnte klokkeformet og gennembrudt. De fremstår i oprindelig skikkelse, sortmalede med hvid fraktur (henholdsvis »Før Prædiken« og »Efter Præ-

diken« eller »Daab« og »Nadver«).¹⁴⁵ Fire af tavlerne er omtalt 1862,²⁸ mens de sidste tre må være tilvejebragt ved tilføjelsen af sideskibet 1872 (jf. s. 6852).

(†) *Salmenummertavle* (fig. 86), 1800-tallet, 49×44 cm, sortmalet til kridtskrift og med overskrifter i hvid fraktur: »(Skriftemaal)«, »(Daaben)« og forneden udslidt indskrift, muligvis 'Kirkegangskone' (dvs. introduktion af kvinder efter fødsel). Tavlen er genbrugt som klap over en skorstenskanal i skibets nordre murkrone (jf. fig. 43). En profilramme med samme dimensioner, henliggende på loftet, stammer måske fra en anden, samtidig †salmenummertavle.

Præsterækketavle, o. 2010, en glat plade, 110×60 cm, med skråt udkraget kronliste og navne på præster siden 1572 anført med hvid antikva på sort bund; svarende til Harndrups (s. 6966). Ophængt i våbenhuset.

Lysekroner. 1) (Fig. 87), o. 1900, af forgyldt støbejern, oprindeligt til petroleum, nu ombygget til elektrisk lys. Den stærkt ornamenterede krone har tre arme med bladslyng i gennembrudt arbejde, hvis halvkugleformede skåle bærer hvidmatteret glaskuppel og konverteret oliebrænder. Kronen er ophængt i en forgyldt jernstang med påsatte ornamenter midt i sideskibet. Den var oprindeligt

Fig. 87. Lysekrone, o. 1900 (s. 6895). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Chandelier*, c. 1900.

Fig. 86. (†)Salmenummertavle, 1800-tallet, med anførsel af skriftemål, dåb og muligvis kirkegangskoner (s. 6895). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – (†) *Hymn board*, 1800s, denoting confessions, baptisms and possibly the churchings of women.

ophængt i skibet (jf. fig. 96), hvor den først kom til efter o. 1900 (jf. fig. 49). Den blev 1914 henlagt på kirkens loft, hvor den blev fundet 1982 og genop- hængt efter istandsættelse til elektrisk brug.³¹

2-4) (Jf. fig. 22), antagelig fra 1914,⁶⁴ indret- tet til elektricitet fra første færd, med seks korte, vandret s-svungne arme, der ender i halvkugle- formede, facetterede lyseskåle, der oprindeligt havde flammeformede kupler af matteret glas (jf. fig. 51). Også stammens kugleled er facetterede, og der er profileret hængeknop under et tolv- kantet skiveled. Kronerne er ophængt i messing- kæder i skibet og tårnrummet. 5) Nyere, af enkel baroktype, med fem slanke, s-svungne arme; op- hængt i våbenhuset.

Lampetter. 1-2) (Jf. fig. 32), o. 1900, enarmede lampetter af forgyldt støbejern i stil med lyse- krone nr. 1 og ligesom denne oprindeligt til petroleum, men nu med elektrisk lys. De blev henlagt, fundet og istandsat sammen med kronen

Fig. 88. Klokke nr. 1, 1832, støbt af Johan Jacob Ritzmann, København (s. 6896). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Bell no. 1, 1832, cast by Johan Jacob Ritzmann, Copenhagen.*

1982. Siden da på sideskibets østvæg.³¹ 3–14) Nyere (efter 1970), enarmede lampetter med arme svarende til lysekronerne nr. 2–4.

†*Lampetter*, o. 1914, heraf en over prædikestolen (jf. fig. 51), udformet omtrent som de ovennævnte nr. 3–14, men med nedadvendt lyskilde i en blomsterformet(?) fatning.¹⁴⁶

(†)*Hatteknager* (jf. fig. 51) på skibets sydvæg blev opsat 1862,⁸⁷ hvortil man bl.a. genbrugte en planke fra 1609 (jf. s. 6890).⁷¹

†*Ligbårer*. Ligbåren var 1723 i stykker, og fire år senere behøvedes en ny.²⁷ En bære fandtes 1808 i våbenhuset.²²

Klokker. 1) (Fig. 88), 1832, støbt af Johan Jacob Ritzmann, København, diameter 76 cm. Halsen har støberindskrift med versaler (samt småkors som indlednings- og skilletegn): »Støbt af Iohan Iacob Ritzmann Kiøbenhavn anno 1832«. Over indskriften, der indrammes af vulster og spinkle

tovstave, løber en bort med palmeblade og bladmasker og nedenunder en palmettebort. Det noget flade karnisled mellem legeme og slagring kantes foroven af et hulled og forneden af en flad liste. Ophængt i en nyere slyngebom af eg sydligt i klokkestolen (s. 6862). Klokken blev ophængt 16. juli 1832.¹²¹ En omhængning (v/ Thubalka, Roslev) fandt sted 1944.¹⁴⁷

2) (Fig. 89), 1854, støbt af M. P. Allerup, Odense, diameter 82 cm. Om halsen løber støberindskrift med versaler mellem mæander- og palmetteborter: »Omstøbt af M. P. Allerup Odense 1854«. Der er en enkelt rundstav ved overgangen til slagringen. Ophængt i en nyere slyngebom af eg nordligt i klokkestolen (s. 6862). Klokken blev omhængt 1944 i lighed med nr. 1.¹⁴⁸ Den blev repareret o. 1985.¹⁴⁹

†*Klokker*. 1) Afleveret ved klokkeskatten 1528–29.¹⁵⁰

Fig. 89. Klokke nr. 2, 1854, støbt af M. P. Allerup, Odense (s. 6896). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Bell no. 2, 1854, cast by M. P. Allerup, Odense.

2) Omtalt 1589 som kirkens eneste (»1 Clok«),⁵ muligvis identisk med en 'lille' klokke, der 1830 var revnet og blev sendt til omstøbning (jf. klokke nr. 1) efter modtagelsen af $\dagger$ klokke nr. 4.²²

3) 1633, støbt af Antoni Wiese i Lübeck og anskaffet af sognepræst Claus Jensen ($\dagger$ o. 1657) og borgmester i Middelfart Claus Madsen Bang (o. 1594-1653), der muligvis havde fæstet kirketinden. Halsen havde omløbende versalindskrift i tre bånd, der ifølge senere optegnelser ved kirkesanger Jakobsen havde nøjagtigt følgende bogstavlyd: »Anno 1633 haffer Claus Matzen B(ang) i Middelfert samt wollerdt mand her Claus Jensen prest til Felsted Kirke lod denne klokke støbe. Antoni Wise til Liebeck. Til Guds nafferns erre og Felsted Kirkes«.¹⁵¹ Klokken omtales i præsteindberetningen 1755 som 'den store klokke'.¹⁵² Lübeckeren Antoni Wiese har støbt klokker til Nyborg Vor Frue Kirke (DK *Svendborg* 1047),

Vejle Skt. Nikolaj (DK *Vejle* 158), Ugilt (Hjørring Amt) og Skinnerup (DK *Thisted* 377) samt en døbefont i Nykøbing Falster (DK *Maribo* 224). Klokken var 1817 revnet, hvorfor synet ønskede den omstøbt.²² Danske Kancelli pålagde året efter kirkeejeren at lade den omstøbe, men i stedet iværksattes 1823 en reparation i form af 'udsavning' af revnen og drejning i forhold til svingretningen. Reparationen var dog mislykket, og klokken blev efter endnu en række år med klager indsendt til omstøbning 1830 (jf. den følgende).¹⁵³

4) 1831, støbt af Johan Jacob Ritzmann, København, ifølge støberindskrift om halsen.¹²¹ Den vejede angiveligt 39 lispund (ca. 312 kg), 3-4 lispund mindre end $\dagger$ nr. 3.¹²¹ Klokken var revnet allerede efter fire års brug og blev repareret med lodning. Den revnede igen 1852 og blev indsendt til omstøbning (jf. klokke nr. 2).²²

Fig. 90. Epitafium, o. 1787, over Maria Dorte Margrete Smidt født Lüders (o. 1740–87) (s. 6898). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Sepulchral tablet, c. 1787, of Maria Dorte Margrete Smidt, née Lüders (c. 1740–87).*

GRAVMINDER

Kirkens gravminder omfatter et epitafium fra 1787 og en gravsten fra 1600-tallet, sidstnævnte nu på kirkegården. Ifølge præsteindberetningen 1755 fandtes der i kirken 'ingen epitafier, monumenter eller inskriptioner'.⁶⁸

Epitafium (fig. 90), o. 1787, over Maria Dorte Margrete Smidt født Lüders, (*o. 1740 i Altona), †1787 på Billesbølle.¹⁵⁴

Epitafium af eg i barokstil, 120×73 cm, med højrektangulært skriftfelt, der flankeres af glatte frisojler med midtribbe og bladkapitel samt

smalle, udsavede akantusvinger. Den fladbuede og svungne gavl med kraftig hulkelgesims har Korslam som topfigur, og friseffremspringene bærer halvkugleformede kupler. På forsiderne af postamentets fremspring ses relieffer af forgængelighedssymbolerne dødningshoved (tv.) og timeglas. Personalie er anført med bronzeforgylt kursiv- og frakturskrift på sort bund og afsluttes med skriftstedet Es. 60,19. På gavlen læses: »GUD Fader Søn og Hellig Aand«, og på postamentfeltet: »Soli Deo Gloria« (Gud alene æren). Indskriftene er opfrisket i nyere tid, ligesom den øvrige bemaling med detaljer i hvidt, gråt, bronzeforgyldning og sølv. Ophængt på skibets nordvæg (ved åbningen mod sideskibet), hvor det også hang 1924, 'stærkt medtaget'.⁷¹ Epitafiet blev repareret 1932.²⁸

Gravsten (fig. 91), o. 1625, muligvis over sognepræst Hans Nielsen (†1628). Grå kalksten, ca. 149×143 cm, med stærkt udslidte, indhuggede versaler, der kun kan erkendes i usammenhængende fragmenter. Disse var også 1890 'næsten ulæselige', men sognepræst Mads Christian Jensen mente da at kunne tyde navnet 'Michelsen' samt årstallene '1625' og »162...«. ¹⁵⁵ Stenens øvre hjørner har rosetter, de nedre hjørner skjolde af symmetrisk renæssancetype, tv. med initialerne »IN« eller »NI«, der måske kan opløses som »I(ohannes) N(icolai)« for Hans Nielsen.¹⁵⁶ Det højre skjold er udslidt. Stenen ligger nu på kirkegården ved hovedindgangen. Den lå 1890 uden for kirkedøren.¹⁵⁵

†Gravrammer. I skibets østende og i gangen fandtes 1810 to trærammer, inden for hvilke der var lagt mursten.²²

Der kendes to †murede begravelser eller †gravkrypter, den ældste i koret ('oppe for altret') og den yngre i skibet eller muligvis tårnrummet ('nede i kirken, også under jorden').¹⁵⁷

†Begravelsen i koret, foran alteret, havde ifølge præsteindberetningen 1755 førhen rummet kirkens præster, men var blevet tomt, da Billesbølles forpagter Hans Atke (†1738) fik rettighed til den. Af ældre kister var det kun Atkes svigerfar, sognepræst Morten Schnell (†1683), der fik lov at blive stående. Ifølge indskriften på den knæleskammel, som Hans Atke skænkede i forbin-

delse med hustruen Mette Schnells død 1729 (jf. s. 6870), var ægteparret 'arvinger til begravelsen' og havde da muligvis allerede haft råderet over den længe. Den seneste kendte brug af begravelsen fandt sted 1739 (jf. †kiste nr. 6), og den blev herefter tillukket, idet lemmen over begravelsen 1755 fandtes »tilnaglet«. ¹⁵⁸ Ved synet 1814 fandt man, at begravelsen burde 'nedlægges'.²² Dette blev gentaget 1817 med den tilføjelse, at begravelsen skulle fyldes op, og at den 'usikre' lem burde efterses.²² Det blev ved småreparationer, idet begravelsen først blev sløjft 1889. Den blev da tømt for i alt ti kister, der blev genbegravet på kirkegården efter en summarisk undersøgelse og beskrivelse.¹⁵⁹

†Kister. 1) 1683. Sognepræst Morten Johansen Schnell, †1683, med hans initialer »MIS« og årstallet »1683«. ¹⁶⁰

2) Antagelig Hans Atkes mor, Karen Andersdatter, *1646, †1713. ¹⁶¹ Kiste af fyrretræ med låg af eg og blikbeslag ('nogle almindelige jernzirarter').¹⁵⁹

3) Muligvis Charlotte Amalie Atke, †juli 1728, i sit 28. år. ¹⁶² Fyrretræskiste med let buet låg og

Fig. 91. Gravsten, o. 1625, muligvis over sognepræst Hans Nielsen (†1628) (s. 6899). Foto Arnold Mikelsen 2022. – Tombstone, c. 1625, possibly of the parson Hans Nielsen (†1628).

Fig. 92. Kirkegårdsmonument nr. 1, o. 1838, over Jørgen Peter Junge (1770–1838) (s. 6901). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Churchyard monument no. 1, c. 1838, of Jørgen Peter Junge (1770–1838).

årstallet »1701« (der kunne være afdødes fødselsår) samt 'jernzirater'.¹⁵⁹

4) 1729. Mette Mortensdatter Schnell, *1673, †1729, g.m. Hans Atke; jf. knæleskammel s. 6870.¹⁶³ Egetræskiste forsynet med 'jernzirater'. En kisteplade med noget forvitret indskrift blev 1889 taget af og bevaret i kirken.¹⁵⁹

5) Antagelig Hans Atke, forpagter på Billesbølle og senere Billeskov, †1738,¹⁶⁴ g.m. Mette Mortensdatter Schnell. Inderkiste af fyr i en yderkiste af eg; kisteplade med ulæselig indskrift.¹⁵⁹

Fig. 93. Kirkegårdsmonument nr. 2, o. 1844, over lærer og kirkesanger Peder Jacobsen (1779–1844) (s. 6901). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – Churchyard monument no. 2, c. 1844, of the teacher and church singer Peder Jacobsen (1779–1844).

6) 1739. Morten Schnell Atke, *1719,¹⁶⁵ †1739,¹⁶⁶ søn af Hans Atke og Mette Mortensdatter Schnell. Fyrretræskiste med malede symboler på låget: krone, timeglas og dødningehoved. Desuden initialerne »MSA« og årstallet »1739«.¹⁵⁹

7–10) Fire barnekister uden indskrift.¹⁵⁹

Den *†murede begravelse* i skibet (eller tårnrummet) blev ifølge præsteindberetningen 1755 indrettet af handelsmand Henrich Werchmeister (1634–1703) eller hans svigersøn, sognepræst Knud Poulsen Rosenvinge (1664–1722), og rummede foruden disse to også sidstnævntes hustru Cathrine Werchmeister (1668–1717).¹⁶⁷ Begravelsens lem var 1806 'ganske forfalden'.²²

Kirkegårdsmonument. 1) (Fig. 92), o. 1838, over Jørgen Peter Junge, *1770, †1838. Sortmalet støbejernskors, 109×67 cm, med rundbuede trekloverender og hulkelprofilerede kanter.¹⁶⁸ På den øvre ende er et kerubhoved i relief, dernæst følger personalia med skriveskrift og fraktur; på bagsiden læses (med fraktur): »I Graven er Fred«. På kirkegårdens vestlige del.

2) (Fig. 93), o. 1844, Peder Jacobsen (Jacobsen), *1779, lærer ved vajsenuset i Trondheim i 5 år og lærer og kirkesanger i Fjelsted i 33 år, †1844, efterladende en enke og ni børn. Sortmalet, nygotisk støbejernsmonument, en 153×61 cm stor plade med slankt, spidsbuet felt over en spidsbuet dobbeltarkade med stavværk. Indskriften med versaler afsluttes af skriftstedet Matt. 25,21. Der ses desuden en række symboler, øverst en bikube (Foretagsomhed), dernæst et vinget timeglas i et bredovalt firpas (Forgængelighed). Firpas i dobbeltarkadens stavværk viser en kalk med oblat (Tro) og et anker (Håb), mens midtersviklen har et hjerte (Kærlighed). Varianter af monumenttypen kendes fra andre fynske kirkegårde, den tidligste formentlig 1838 i Øster Hæsinge (Svendborg Amt).¹⁶⁹ De er uden tvivl fra et fynsk støberi, rimeligvis M. P. Allerup i Odense. På kirkegården syd for kirken.

3) O. 1883, over oldsagssamleren A(xel) F(rederik) Lassen, *12. juni 1789, †9. aug. 1883.¹⁷⁰ Natursten af rødlig granit, 70×70×30 cm, med indhuggede og sortmalede versaler. På kirkegården nord for tårnet.

**Kirkegårdsmonument*. 1) (Fig. 106), o. 1849, over Ole Hansen, *1782, †1830, og hustru Ane Jørgensdatter, *1787, †1849. Støbejernskors, 120,5 cm højt, med tredobbelte liljer og forsænkede firpas for enden af armene og liljer omkring korsskæringen. Tværarmene har indskrift med reliefversaler, navne på forsiden og årstal på bagsiden. Bogstaverne er forsøvede ligesom bunden i firpassene, mens resten er sortmalet. Typen ('tredobbelte liljekors') er udbredt på Fyn.¹⁷¹ I Museum Odense siden 1940 (KMO/1940/81).

2) (Fig. 94), o. 1875, over ubekendt(e), fremstillet af M. P. Allerup, Odense. Sortmalet støbejernskors, 117×73,5 cm, i gennembrudt arbejde med efeuranker og liljeformede ender med hver 3×3 val-

muekapsler.¹⁷² Tværarmene, med cirkulære midterfelter, har reliefversaler på den ene side: »Velsignet være eders Minde!« med forgyldning ligesom bagsidens 'farvelhænder'. Korsets sokkel har fabriksmærke (med reliefantikva): »M. P. Allerup. Odense.« Støberiets eneret til designet fremgår af den anden sides versalindskrift: »Eneberettiget«. I Museum Odense siden 1940 (KMO/1940/80). Afdødes personalia må have fremgået af en nu manglende fodplade eller af en sten.

†*Kirkegårdsmonument* (jf. fig. 5), o. 1850, over sognepræst og embedsmand i 31 år, Eggert Galt-hen, *17. jan. 1784, †17. sept. 1850. En tavle med personalia og citat fra bjergprædikenens saligpriser (Matt 5,9), angiveligt hvilende op ad et kors og på kirkegårdens nordvestlige del.

Fig. 94. *Kirkegårdsmonument nr. 2, et støbejernskors, o. 1875, over ubekendte, støbt af M. P. Allerup, Odense. I Museum Odense. Foto Arnold Mikkelsen 2023. – **Churchyard monument no. 2, a cast iron cross, c. 1875, of unknown persons, cast by M. P. Allerup, Odense.*

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Fjelsted Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Odense Amt i almindelighed jf. også s. 52-54 samt 56-59. Henvi- sninger til Danmarks Kirker, Kbh. 1933-, er angivet som DK, efterfulgt af betegnelsen for det pågældende amt; referencer inden for Odense Amt har dog kun side- angivelse.

Arkivalier. *Rigsarkivet, København (RAK).* *Rente- kammeret. Regnskaber 1433-1559.* Fortegnelser over indkrævede klokker 1528-29 (*Rtk. Regnskaber 1433-1559.* Fortegnelser over indkrævede klokker 1528-29). *Regnskaber 1559-1660, Lensregnskaber.* Lensregnska- ber 1559-1662. Hindsgavl lens kvittansiariums- bilag (*Regnskaber 1559-1660, Lensregnskaber.* Lensregnska- ber 1559-1662. Hindsgavl lens kvittansiariums- bilag). *Rentekammeret, Reviderede regnskaber.* Kirke- regnskaber: Regnskaber for Fyn 1662-1837. Assens provsti 1664-73 (*Rtk. Rev. Rgsk.* Assens Provsti. Kirke- rgsk. 1664-73). *Danske Kancelli (DaKanc).* Indlæg til registre og teg- nelser samt henlagte sager 1572-1650. Assens prov- stis regnskaber 1637-38 (*DaKanc.* Indlæg 1572-1650. Assens provstis regnskaber 1637-38); *DaKanc.* B160. Indlæg til registre og tegnelser 1572-1650 (*DaKanc.* Indlæg til registre og tegnelser 1572-1650); Skånske, Sjællandske, Fyenske, Smålandske og Jyske henlagte sa- ger 1651-52 (*DaKanc.* Skånske, Sjællandske, Fyenske, Smålandske og Jyske henlagte sager 1651-52). *Danske Kancelli, 1. departement.* H17-21. Brevbog 1816 (*Da- Kanc, 1. dept.* Brevbog 1816).

Fig. 95. Skitse af kirken i biskop Jacob Madsens vi- sitatsbog. I RAO – *Sketch of the church in Bishop Jacob Madsen's Book of Visitations.*

Rigsarkivet, Odense (RAO). *Bispearkivet.* Synsforret- ninger og andre indberetninger om kirkebygninger 1631-1702 (*Bispeark.* Synsforretninger og andre ind- beretninger om kirkebygninger 1631-1702); Indberet- ninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786 (*Bi- speark.* Indberetninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786); Synsforretninger over kirker 1718-35 (*Bi- speark.* Synsforretninger over kirker 1718-35); Visitats- protokol 1732-1803 (*Bispeark.* Visitatsprotokol 1732- 1803); Vends Herreds Breve 1806-71 (*Bispeark.* Vends Herreds Breve 1806-71); Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812-43 (*Bispeark.* Indberetninger om kir- ker og kirkegårde 1812-43); Synsforretninger over kir- ker og præstegårde 1872-81 (*Bispeark.* Synsforretnin- ger over kirker og præstegårde 1872-81). *Vends Herreds provstiarkiv.* Synsprotokol 1803-61 (indført i: Justitspro- tokol 1682-1798) (*Provstiark.* Synsprotokol 1803-61); Breve fra Sognene: 29. Fjelsted-Harndrup 1882-1930 (*Provstiark.* Breve fra Sognene); Div. sager vedr. kirker 1909-74 (*Provstiark.* Div. sager vedr. kirker 1909-74). *Pastoratsarkivet.* Ministerialbog 1696 ff. (*Pastoratsark.* Ministerialbog 1696 ff.); Korrespondance 1856-1944 (*Pastoratsark.* Korrespondance 1856-1944); Embeds- bog 1893-1960 (*Pastoratsark.* Embedsbog 1893-1960); *Menighedsrådsarkivet.* Synsprotokol 1862-1963 (*Menig- hedsrådsark.* Synsprotokol 1862-1963); Menighedsrå- dets sager 1903-28 (*Menighedsrådsark.* Menighedsrå- dets sager 1903-28); Forhandlingsprotokol 1904-65 (*Me- nighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1904-65); Regn- skabsbog for Fjelsted Kirke 1940-78 (*Menighedsrådsark.* Regnskabsbog 1940-78); Vedr. kirker 1943-62 m.m. (*Menighedsrådsark.* Vedr. kirker 1943-62 m.m.). *Kerte pastoratsarkiv.* Ministerialbog 1701 ff. (*Kerte pastoratsark.* Ministerialbog 1701 ff.). *Fynbo landsting.* Skøde- og panteprotokol 1646-1805 (*Fynbo landsting.* Skøde- og panteprotokol 1646-1805). *Bjerger Herredsfoged.* Justits- protokol 1663-66 (*Bjerger Herredsfoged.* Justitsprotokol 1663-66).

Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. Fjelsted Kirke, herunder *Menighedsrådsarkivet.* Kirkeprotokol 1963-2001 (*Menighedsrådsark.* Kirkeprotokol 1963- 2001); Forhandlingsprotokol 1965-1994 (*Menigheds- rådsark.* Forhandlingsprotokol 1965-1994). A1722. Niels Andersens afskrivningsbog for Fjelsted kirkehus 1847-89.

Rønnow Arkitekter A/S. *Det Kgl. Bygningsinspektora- ts Arkiv.* Fjelsted Kirke. (Rønnow Arkitekter. *Det kgl. byg- ningsinsp.ark.* Fjelsted K.).

Middelfart Kommune. Byggesagsarkivet. *Det Kongelige Bibliotek (KB).* *Kallske samling.* 377, 4°. Kopi af beskri- velse over kirkerne og herregårdene i Fyn og Lolland af sognepræsterne til generalmajor og hofbygmester de Thura (*Kallske saml.* 377, 4°).

Nationalmuseet (NM). Antikvarisk-Topografisk Arkiv (*ATA*). Manuskripter: C.T. Engelstoft, Kirkerne i Fyens Stift (Tillæg til Jacob Madsens Visitatsbog). Begyndt

Fig. 96. Kirkens indre set mod øst mellem 1901 og 1914. Foto i Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. – Church interior looking east, between 1901 and 1914.

1853; Victor Hermansen, Klokkeskatterne af 1526 og 1601. Beretningsarkivet: P. Swendsen til oldsagskommissionen 1808 (røgelseskar); Niels Ringe o. 1820 (talterklæde, knæleskammel og *røgelseskar); Anonym 1887 (begravelser); M. C. Jensen 1889 (begravelser); M. C. Jensen 1890 (kirkegård); K. M. Holm 1892 (klokker); menighedsrådsformand Prætorius 1924 (præstegård); Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936 (inventar); Mogens Larsen 1959 (krucifiks); Mogens Larsen 1963 (altertavle); Mogens Larsen 1970 (prædikestol); Henriette Rensbro 2008 (gulv); Susanne Wagner 2016 (kirkegård); Henriette Rensbro og Victoria Lyder Tissot 2018 (kirkegård). *Korrespondancearkivet*.

Tegninger. NM. N.P. Jensen o. 1900 (grundplan); Daniel Rasmussen og Ejnar Mindedal Rasmussen 1932 (urealiseret forslag til kapel); C & W Arkitekter 2007 (grundplan).

Litteratur. Søren Skov (red.), *Fjelsted Sogns Historie*, Publikation nr. 15, Lokalhistorisk Arkiv for Ejby Kommune, Brenderup 1985 (Skov 1985). Ole Bjørn Pedersen, *Fjelsted by før og nu*, Publikation nr. 25, Lokalhistorisk Arkiv for Ejby Kommune, Brenderup 1995 (Pedersen 1995). Orla Hylleberg Eriksen, *Dendrokronologisk undersøgelse af tømmer fra Fjeldsted kirke*, Odense amt, NNU rapport nr. 25, 2024 (Hylleberg Eriksen 2024).

Historisk indledning og omgivelser ved Lasse J. Bendtsen, bygningsbeskrivelse ved Kirstin S. Eliassen, inventar og gravminder ved Lasse J. Bendtsen, orgler dog ved Kristian Lumholdt. Oversættelser ved James Sander Manley (engelsk) og Peter Zeeberg (latin). Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet februar 2025.

¹ Kristian Erslev, *Testamenter fra Danmarks Middelalder*, Kbh. 1901, 192.

² *Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen*, Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie (udg.), Kbh. 1894-1939, I, nr. 6676 (9. febr. 1434), nr. 7113 (31. okt. 1440), jf. Ferdinand Henrik Jahn, *Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne, fra Kong Oluf og Dronning Margarethe, indtil Kong Hanses Død*, Kbh. 1835, 511-13. Af senere katolske sognepræster kendes kun Søren Mikkelsen (-1461-65-). *Repertorium diplomaticum* (ovf.), II, nr. 1347-48 (30. sept. 1461), nr. 1882 (16. apr. 1465).

³ Ifølge et tingsvidne 1465 havde den nye præstegård i Fjellerup været 'bondegods' og var opbygget 'af bar bund' af »Jep Kalwæ« og hans efterkommere. *Repertorium diplomaticum* (note 2), II, nr. 1882 (16. apr. 1465); *Diplomatarium Danicum*, Det danske Sprog- og Litte-

Fig. 97. Vestforlængelsens sydvindue (s. 6843). Foto Arnold Mikkelsen 2025. – South window of the western extension.

ratorselskab (udg.), Kbh. 1938-, 4, VI, nr. 255 (1396-1439); *De ældste danske Arkivregistraturer*, I-IV, Kbh. 1854-1910, V, 977; *Præsteindberetninger til Ole Worm, II. Indberetninger til Århus, Fyns og Lunde Stifter 1623-25,*

Landbohistorisk Selskab ved Frank Jørgensen (udg.), Kbh. 1974, 102; KB. *Kallske saml.* 377, 4°. Den nuværende præstegårdsbygning er fra 1927. RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1904-65.

⁴ »Regnskabsbog over Indtægten af Landehjælpen 1524-26«, *Danske Magazin*, 4, II, 1873, 51.

⁵ Jens Rasmussen og Anne Riising, *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604*, Odense 1995, 342-43.

⁶ *Ældste danske Arkivregistraturer* (note 3), V, 977.

⁷ RAK. *DaKanc.* Indkomne breve og indlæg. B160. Indlæg til registre og tegnelser 1572-1650. 20. jan. 1647, jf. *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551-1660*, udg. af Rigsarkivet, Kbh. 1885-2005, 8. juni 1647. Få år senere oprettede Steen Bille sognets eneste hovedgård Billesbølle.

⁸ Michael Dupont og Mogens Kragssig Jensen, *Hofprædikant og biskop Laurids Jacobsen Hindsholms dagbøger 1647-1663*, Odense 2024, 120. Der kan muligvis have været tale om kongetienden, der 1558 var udlagt som indtægt for bispeembedet. *Kancelliets Brevbøger* (note 7), 17. nov. 1558.

⁹ *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden, 1535-1765.* Udg. af Rigsarkivet, Kbh. 1892- 1955, II, 451-52 (26. juni 1678).

¹⁰ RAO. *Fynbo landsting.* Skøde- og panteprotokol 1646-1805. Skøde af 26. juli 1727, tinglyst 10. sept. 1727.

¹¹ RAO. *Fynbo landsting.* Skøde- og panteprotokol 1646-1805. Auktionsskøde af 5. jan. 1762, tinglyst 24. okt. 1764.

¹² Bubelgårds ejer Søren Rasmussen solgte 1784 kirken

Fig. 98. Skibets nordside med romansk tårndør (s. 6841), senere vindue (s. 6858) samt overgang til vestforlængelse (s. 6843). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – North side of the nave with Romanesque north door, later window, and transition to the western extension.

Fig. 99. Skibets østre hvælv med klokkerebshuller (s. 6847). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Eastern vault of the nave with holes for bell ropes.*

til kammerråd Hans Holm, der 1786 videresolgte kirken til landsdommer Stephan Jørgensen, som året efter videresolgte den til sin svigerfar, Søren Borring, Købmand i Bogense. RAO. *Båg-Vends herredsfoged*. Skøde- og panteprotokol 1742-98. Skøde af 18. juni 1783, tinglyst 24. dec. 1784; *Fynbo landsting*. Skøde- og panteprotokol 1646-1805. Skøde af 20. apr. 1786, tinglyst 29. aug. 1787; skøde af 30. dec. 1801, tinglyst 27. febr. 1805. Jf. også RAO. *Bispeark*. Indberetninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786; Visitatsprotokol 1732-1803; Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812-43.

¹³ Efter Mads Rasmussens død tilhørte den først enken Karen Sørensdatter (†1846) og derefter sønnen Johan Nicolai Rasmussen samt svigersønnen Carl Adolph Maaløe (†1853), Hårslev, hvis enke Juliane Rasmussen sammen med broren afhændede kirken 1854. Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. *Fjelsted Kirke*. Skøde af 30. dec. 1801 med påtegninger 27. febr. 1805 og 19. dec. 1847; optegnelse ved Carl Adolph Maaløe 25. dec. 1847; skøde af 24. dec. 1854; RAO. *Vends herredsfoged*. Skøde- og panteprotokol 1798-1919. Skøde-påtegning af 19. dec. 1847, tinglyst 7. jan. 1848; skøde af 24. dec. 1854, tinglyst 29. jan. 1855.

¹⁴ RAO. *Bispeark*. Vends Herreds Breve 1806-71; *Vends herredsfoged*. Skøde- og panteprotokol 1798-1919. Skøde af 14. dec. 1870, tinglyst 9. jan. 1871.

¹⁵ Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A1722. Lejer og ringer Niels Andersens afskrivningsbog for Fjelsted kirkehus 1847-89; J. P. Trap, *Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark*, 3. udg. Kbh. 1898-1906, III, 516

¹⁶ RAO. *Provstiark*. Breve fra Sognene.

¹⁷ J. P. Trap, *Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark*, 5. udg. Kbh. 1953-72, XII, 424, formentlig efter Henry Petersen, »Gudme Kirke i Fyen og dens Malerier fra 1488«, *Kirkehistoriske Samlinger* 3, II, 1877-

80, 601-602, baseret på Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske Atlas* I-VI, Kbh. 1763-81, VI, 1774, 651. Sognepræsten oplyste dog 1755 i en indberetning, at 'kirkens navn i katolsk tid kendes ikke'. KB. *Kallske saml.* 377, 4°.

¹⁸ Markedsdagen er omtalt o. 1589 af biskop Jacob Madsen: »Der staar Markit S. Lauris Dag«. *Rasmussen og Riising* 1995 (note 5), 342-43. Da Fjelstedboerne 1649 klagede over hærværk, slagsmål og drab i forbindelse med markedet, blev det henlagt til Middelfart. *Kancelliets Brevbøger* (note 7), 30. aug. 1649, 14. juni 1650. En formodet helligkilde ved Rydskov har været sat i forbindelse med markedet. Siegfred Svane, *Danske Helligkilder og Lægedomskilder*, Kbh. 1984, 133.

¹⁹ Jf. RAO. *Vedel Simonsen*. Beskrivelse af Vends Herred. Der var muligvis tale om den ca. 15×12,5 m store have nord for kirkegården, hvis lejer 1845 var forpligtet til at vedligeholde klokkerne. Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. *Fjelsted Kirke*. Genpart af kontrakt mellem kirkeejere C. A. Maaløe og sadelmager Niels Andersen 15. juli 1849.

²⁰ Tiende fra Kåberbølle omtaltes endnu 1651 (jf. note 8).

²¹ RAO. *Menighedsrådsark*. Vedr. kirker 1943-62 m.m.; NM. ATA. Korrespondance; Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark*. Fjelsted K; Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. *Fjelsted Kirke*. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprotokol 1965-1994.

²² RAO. *Provstiark*. Synsprotokol 1803-61.

²³ RAO. *Bispeark*. Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812-43.

²⁴ RAK. *DaKanc*. Indlæg 1572-1650. Assens provstis regnskaber 1637-1638.

²⁵ Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. *Fjelsted Kirke*. *Menighedsrådsark*. Kirkeprotokol 1963-2001.

²⁶ Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A1722. Niels

Fig. 100. Sokkelkvader med profil såvel foroven som forned (s. 6906, note 44). Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Foundation ashlar with upper and lower profiling.*

Andersens afskrivningsbog for Fjelsted kirkehus 1847-89; RAO. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1862-1963.

²⁷ RAO. *Bispeark.* Synsforretninger over kirker 1718-35.

²⁸ RAO. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1862-1963.

²⁹ NM. *ATA.* Korrespondance.

³⁰ Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. Fjelsted Kirke.

³¹ Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. Fjelsted Kirke. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1965-1994.

³² RAK. *Rtk. Rev. Rgsk.* Assens Provsti. Kirkeresk. 1664-73.

³³ Kapellet ses under opførelse på et foto (B12277) dateret 1934 i Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv.

³⁴ Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark.* Fjelsted K.

³⁵ NM. *ATA.* Korrespondance; Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. Fjelsted Kirke, herunder også: *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1965-1994.

³⁶ *Middelfart Kommune.* Byggesagsarkivet.

³⁷ Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. Fjelsted Kirke. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1965-1994; NM. *ATA.* Korrespondance.

³⁸ RAO. *Vends herredsfoged.* Realregister til skøde- og panteprotokol 1862-1950.

³⁹ Jf. foto i *Pedersen 1995*, 9 og matrikelkortene.

⁴⁰ Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. Fjelsted Kirke. Fæstebrev fra Karen Rasmussen til Niels Andersen 22. dec. 1845; skøde af 24. dec. 1854. A1722. Niels Andersens afskrivningsbog for Fjelsted kirkehus 1847-89.

⁴¹ NM. *ATA.* Korrespondance; RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1904-65; Vedr. kirker 1943-62 m.m.

⁴² Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. Fjelsted Kirke. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1965-1994; *Middelfart Kommune.* Byggesagsarkivet.

⁴³ *Skov 1985*, 29.

⁴⁴ En af sokkelkvadrene i korets sydside bemærker sig derved, at den er profileret i såvel øvre som nedre kant (fig. 100).

⁴⁵ Skjoldbuerne er efter sædvane en halv sten høje, mens gjordbuerne er en hel sten høje (jf. fig. 14-15 og 21).

⁴⁶ Pillerne underfanger hvælvet to østhjørner, og fortsættelsen i loftsrummet må stå umiddelbart herover. Det kan ikke umiddelbart afgøres, i hvilken udstrækning der har været brudt hul i hvælvet i forbindelse med pillernes opførelse.

⁴⁷ RAO. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1862-1963; *Bispeark.* Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872-81.

⁴⁸ RAO. *Bispeark.* Vends Herreds Breve 1806-71; *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1862-1963.

⁴⁹ RAO. *Bispeark.* Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872-81.

⁵⁰ RAK. *DaKanc*, 1. dept. Brevbog 1816. Nr. 1481.

⁵¹ RAO. *Provstiark.* Synsprotokol 1803-61; *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1862-1963.

⁵² NM. *ATA.* Korrespondance; Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1965-94.

⁵³ NM. *ATA.* Indb. ved Henriette Rensbo 2008.

⁵⁴ RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1904-65.

⁵⁵ Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1965-94; NM. *ATA.* Korrespondance.

⁵⁶ RAO. *Menighedsrådsark.* Vedr. kirker 1943-62 m.m.

⁵⁷ RAO. *Bispeark.* Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872-81; *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1862-1963.

⁵⁸ *Hylleberg Eriksen 2024.* Der blev i alt udtaget 13 boreprøver som boreprøver i korets og skibets tagværk. Alle de udtagne prøver er udtaget gennem splintvedet. Der er konstateret splintved på tre af prøverne, idet splinten på de andre må være smuldret bort. Ingen af de fem prøver fra korets tagværk kunne dateres. Af de otte udtagne prøver fra skibets tagværk kunne fire dateres. Den yngste fuldstændig bevarede årring på 41691029 er dannet i 1160 e.Kr. Prøven har ikke splintved bevaret. Efter tillæg af årringe i de manglende splintved kan det beregnes, at træet, som prøven stammer fra, er fældet ca. 1180. Splintstatistik for ældre træer er anvendt her. Yngste fuldstændig bevarede årring på 41691069 er dannet i 1096 e.Kr. Prøven har ét splintår bevaret. Efter tillæg af årringe i de manglende splintved, kan det beregnes, at træet, som prøven stammer fra, er fældet ca. 1110. Splintstatistik for ældre træer er anvendt her. Tolkning: Denne datering kan også gælde for de to andre prøver i gruppen.

⁵⁹ Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1965-94; Kirkeprotokol 1963-2001.

⁶⁰ RAO. *Provstiark.* Synsprotokol 1803-61; *Bispeark.* Vends Herreds Breve 1806-71.

⁶¹ RAO. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1862-1963; Vedr. kirker 1943-62 m.m.; NM. *ATA.* Korrespondance.

⁶² Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1965-94; A274. Fjelsted Kirke; NM. *ATA.* Korrespondance.

⁶³ *Kirke og Sogn* (kirkeblad), efterår 1993, efterår 1996.

⁶⁴ RAO. *Provstiark.* Breve fra Sognene; *Menighedsrådsark.* Menighedsrådets sager 1903-28.

⁶⁵ Ses på et ældre, udateret postkort i NM.

⁶⁶ RAO. *Provstiark.* Div. sager vedr. kirker 1909-74.

⁶⁷ RAO. *Bispeark.* Synsforretninger og andre indberetninger om kirkebygninger 1631-1702.

⁶⁸ KB. *Kallske saml.* 377, 4°.

⁶⁹ Ved et møde i kirken 1936 om den planlagte istandsættelse af koret noterede museumsinspektør Chr. Axel

Fig. 101. Stempler på skaftet af siske anskaffet 1903 (s. 6877, jf. fig. 61). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Stamps on the shaft of skimming ladle, acquired 1903.*

Jensen, at pladsen i koret var 'meget indskrænket, og som forholdene nu er, virker det forkvaklet'. NM. ATA. Korrespondance.

⁷⁰ NM. ATA. Korrespondance; *Triap* 5. udg. (note 17), XII, 424.

⁷¹ NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936.

⁷² NM. ATA. Korrespondance; RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1904-65.

⁷³ Forsidens kronliste er fornyet 1937.

⁷⁴ RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1904-65; *Provstiark.* Breve fra Sognene. Det kan desuden nævnes, at alterbordspladen 1867 blev opklodset, da 'alterbordet' havde en 'meget betydelig hældning mod nord'. RAO. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1862-1963.

⁷⁵ Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. Fjelsted Kirke. Optegnelse 25. dec. 1847 ved den ene af de daværende kirkeejere, Carl Adolph Maaløe. Den omvendte rækkefølge af Anne Trolle Holcks forbogstaver, der formentlig skyldes en reparation, fremgår også af den antikvariske tegner Niels Ringes afbildning o. 1820 (med den forkerte datering af klædet til 1720) (fig. 67).

⁷⁶ For parallelle eksempler på alterklæder som erindringsmonumenter se f.eks. Bramminge (DK Ribe 3074).

⁷⁷ Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. Fjelsted Kirke. Optegnelse 25. dec. 1847 ved den ene af de daværende kirkeejere, Carl Adolph Maaløe.

⁷⁸ Mette Schnells våbenmærke svarer til midtskjoldet i Jakob Schnells senere adelspatent 1782, jf. Sven Tito Achen, *Danske adelsvåbener. En heraldisk nøgle*, Kbh. 1973, 570.

⁷⁹ NM. ATA. Indb. ved Mogens Larsen 1963.

⁸⁰ Anne Christiansen, »Niels Lindberg«, *Weilbachs Kunstnerleksikon* 4. udg., Sys Hartmann (red.), V, Kbh. 1995, 117.

⁸¹ Jf. Niels Ringes beskrivelse o. 1820: »Paa Alteret er malet Nadveren og Opstandelsen«. NM. ATA.

Indb. ved Niels Ringe o. 1820 og manuskriptet C. T. Engelstoft, *Kirkerne i Fyens Stift (Tillæg til Jacob Madsens Visitatsbog)*. Begyndt 1853, 94.

⁸² Chr. Axel Jensen kunne 1936 skimte nok af sidefelternes ældre malerier til at vurdere, at de var 'yderst tarvelige' ligesom topfeltsmaleriet af *Opstandelsen*. NM. ATA. Korrespondance.

⁸³ NM. ATA. Korrespondance; indb. ved Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936.

⁸⁴ Ud over Gamtofte og Fjelsted omfatter gruppen følgende tavler (alle på nær tre i Båg Hrd.): Ørsted (1596/1608), Veflinge (1596/1603, s. 6140), Tanderup (1601), Gelsted (1610, Vends Hrd.) og udaterede tavler i Flemløse, Kirke Søby, Kong, Skydebjerg, Sønderby, Sandager og Bøstrup (Svendborg Amt).

⁸⁵ Victor Hermansen bemærkede 1924, at hermerne var 'svarende til prædikestolens', mens Chr. Axel Jensen 1936 gik skridtet videre og konkluderede, at »Hermerne synes at vise, at altertavlen er fra samme værksted som prædikestolen«. NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936.

⁸⁶ Delene opbevares nu ved kirken.

⁸⁷ RAO. *Bispeark.* Vends Herreds Breve 1806-71.

⁸⁸ RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1904-65; NM. ATA. Korrespondance; indb. ved Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936.

⁸⁹ NM. ATA. Korrespondance; indb. ved Mogens Larsen 1963.

⁹⁰ Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks Middelalderlige Altertavler*, Odense 2010, 241.

⁹¹ Alliancevåbenet har som skjoldholdere dels en af Wedell-Wedellsborgs sædvanlige havfruer, dels en løve.

⁹² Chr. A. Bøje, *Danske guld og sølvsmedemærker for 1870*,

Fig. 102. Sygesæt nr. 2, i stål, fra firmaet DSN A/S, Hirtshals (s. 6877). Foto Arnold Mikkelsen 2023. – *Communion set for the sick no. 2, steel, from the firm DSN A/S, Hirtshals.*

Fig. 103. Dåbsfad nr. 1, o. 1800(?) (s. 6881). Foto Arnold Mikkelsen 2023. – *Baptismal dish no. 1, c. 1800(?)*.

4. udg. revideret og udvidet ved Henrik Jakobsen, Odense 2022, nr. B4-3393.

⁹³ *Danske Atlas* (note 17), VI, 1774, 651.

⁹⁴ Desuden Vilslev, der dog muligvis skyldes hans far Simon Matthiesen (*DK Ribe* 3139).

⁹⁵ *Bøje* 2022 (note 92), nr. B4-3184.

⁹⁶ *Bøje* 2022 (note 92), nr. B4-4109.

⁹⁷ Jf. *DK Århus* 1959.

⁹⁸ *Bøje* 2022 (note 92), 560, 566, 568.

⁹⁹ *Bøje* 2022 (note 92), 312.

¹⁰⁰ *Bøje* 2022 (note 92), 317.

¹⁰¹ *Fjelsted og Harndrup Kirker. Nyhedsbrev*. Februar-maj 2020.

¹⁰² RAO. *Bjerger Herredsfoged*. Justitsprotokol 1663-66. 28. marts 1664. Se endvidere Ole Nederland, »En fynsk kirketyv ved navn Peder Jensen«, *Fynske Årbøger* 1987, 98-102.

¹⁰³ Hiltrud Westermann-Angerhausen, *Mittelalterliche Weihrauchfässer von 800 bis 1500*, Petersberg 2014, 333 (kat.nr. IV i 1).

¹⁰⁴ Skålen er brudt itu ved den ene øsken, der således mangler sammen med de to tilstødende røghuller.

¹⁰⁵ *Westermann-Angerhausen* 2014 (note 103), 333-34 (kat.nr. IV i 2 og IV i 5).

¹⁰⁶ NM. *ATA*. Indb. til oldsagskommissionen 1808 ved P. Swendsen, jf. Christian Adamsen og Vivi Jensen (red.), *Danske Præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807 I-V*, Højbjerg 1995-2003, III, 195-96.

¹⁰⁷ NM. *ATA*. Indb. ved Niels Ringe o. 1820.

¹⁰⁸ Jf. også NM. *ATA*. Korrespondance.

¹⁰⁹ RAK. *Regnskaber 1559-1660, Lensregnskaber*. Lensregnskaber 1559-1662. Hindsgavl lens kvittansiariumsbilag. Nr. 21. 12. marts 1602.

¹¹⁰ M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige Døbefonte*, Kbh. 1941, 109, 134.

¹¹¹ RAO. *Menighedsrådsark*. Synsprotokol 1862-1963. Jf. også NM. *ATA*. Indb. ved Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936.

¹¹² Lignende kander i Fangel (s. 3186), Nørre Næra (s. 5296) og Bederslev (s. 5323) er forsynet med bymærke for Odense.

¹¹³ Lignende dåbskander findes i Seden (s. 3470) og Stenstrup (*DK Svendborg* 2158).

¹¹⁴ NM. *ATA*. Indb. ved Mogens Larsen 1959.

¹¹⁵ Alle fingre er brækket af i de ydre led, på nær venstre tommelfinger.

¹¹⁶ *Trap* 5. udg. (note 17), XII, 424. Jf. også Middelfart Kirke (s. 2380 note 223).

¹¹⁷ Torsoen følger overordnet samme komposition som de to førnævnte, men taljen er mere indsnævet, og ribbenene giver en lidt mere 'bølget' kontur, ligesom navlen er indskåret som en komplet cirkel og ikke som et neglesnit. Spydsåret er placeret anderledes end på Brenderup- og Gelstedfigurerne, ligesom disses stærkt udstående brystvorter savnes. Brystmuskulaturens hæfte til skuldrene er ikke gengivet som de to førnævnte, ligesom overarmene er spinklere og albuepartiet bredere. Knæene er mindre 'knoldede' og lægmuskulaturen knap så markeret. For ansigtets vedkommende er kindbenene ikke så markante, næsen er mindre, og øjnene har ikke diagonalt lukkede øjenlåg. Dertil virker mundpartiet mere fremstående, og den

Fig. 104. Dåbskande nr. 1, o. 1862, af tin, fremstillet af kandestøber N. F. E. Sørensen, Odense (s. 6881). Foto Arnold Mikkelsen 2023. – *Baptismal jug no. 1, c. 1862, tin, made by the pewterer N. F. E. Sørensen, Odense*.

spinkle moustache afbrydes af overlæbefold (philtrum). Fuldskegget er kortere.

¹¹⁸ Den største afvigelse var, at lændeklædet var helt cinnoberrødt, mens korstræet var sort med mørkeblå endeplader. Stafferingens hudfarve var bleg rødlig, skæg og hår mørkt rødbrunt, mens tornekronen var lysegrøn. Korstræets endeplader havde brungrønne kanter, mens evangelistsymbolerne stod med hhv. rødt (Markusløven) og gråviolet (Lukasoksen), og begge havde hvidgule vinger med cinnoberrød fjerteregning. Undersøgelsesrapport ved Mogens Larsen 1954 i NM. ATA. Korrespondance.

¹¹⁹ Undersøgelsesrapport ved Mogens Larsen 1954 i NM. ATA. Korrespondance.

¹²⁰ RAO. *Provstiark*. Synsprotokol 1803-61. 1924 sad der stadig en krog til ophæng over triumfbuens topunkt (jf. fig. 51). NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936.

¹²¹ *Skov* 1985, 34.

¹²² NM. ATA. Indb. ved Mogens Larsen 1959. Jf. også RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprotokol 1904-65; Vedr. kirker 1943-62 m.m.

¹²³ Gamtoftegruppen er delvist erkendt af Kirsten Weber-Andersen i *Trap* 5. udg. (note 17), XII, mens Knud Aarup, tidligere sognepræst i Kerte, har givet en samlet behandling af gruppen i Knud Aarup, *Om Kerte Kirke*, Haarby 1980, 58-85. Foruden Fjelsted omfatter gruppen Gamtofte (1597), Ørsted (1598), Turup (1598), Flemløse (1599), Kerte (1599), Brenderup (1602, s. 6785), Grindløse (1604, s. 5600), Balslev (1616), Barløse (1616), Kærum (1616), Hårby (1618), Holevad (1619), Tanderup (1620), Køng (1620), Orte (1625) og Sandager (1626) samt en udateret stol med kartoucheløse storfelter i Skydebjerg. Prædikestolen i Verninge er som allerede beskrevet (s. 3242) mere løst knyttet til gruppen, hvad der ifølge Knud Aarup desuden gælder stolene i Vedtofte og Søby.

¹²⁴ *Rasmussen og Riising* 1995 (note 5), 315.

¹²⁵ Den lille gruppe har »verbum Dei«, hvor den store gruppe har »sermonem Dei«. Jf. også *Aarup* 1980 (note 123), 58-85.

¹²⁶ Jf. også *Trap* 5. udg. (note 17), XII, 424. Museumsinspektør Victor Hermansen anførte 1924 om Fjelstedstolen, at den sikkert var af 'samme mester (evt. værksted)' som den noget yngre prædikestol i Balslev (Vends Hrd.). NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936 (inventar).

¹²⁷ Mattæusrelieffet følger i kompositionen forlægget fra Gamtofte. Det er i udførelse meget lig Grindløse og Brenderup – englefiguren svarer nøje til sidstnævntes, mens evangelistens ansigtstype er som førstnævnte. Markusfiguren, der omtrent følger forlægget fra Gamtofte, har en ansigtstype helt svarende til Brenderup. Lukasfigurens ansigtstype, hår og skæg minder om Brenderups Mattæusfigur, mens posituren med den udslæde

Fig. 105. Pengebøsser fra midten af 1800-tallet (s. 6892). Foto Arnold Mikkelsen 2025. – Money boxes from the middle of the 1800s.

højre hånd skiller sig ud. Johannesfigurens positur og hoved svarer til i Brenderup, mens klædedragten er anderledes, og venstre arm hænger slapt uden at gribe kappen. Bindet på bogen i den groft skårne, højre hånd svarer dog helt til Brenderup ligesom ørnen.

¹²⁸ NM. ATA. Indb. ved Mogens Larsen 1970.

¹²⁹ NM. ATA. Korrespondance; grundplan ved C & W arkitekter 2007.

¹³⁰ RAO. *Menighedsrådsark*. Synsprotokol 1862-1963. Om farveudtrykket, se Karin Vestergaard Kristiansen, *Den farverige kirke. Dansk farvehistorie fra 1500-tallet til nutiden*, Publications from the National Museum 29, Kbh. 2023, I, 138-43; II, 387-409.

¹³¹ RAO. *Menighedsrådsark*. Synsprotokol 1862-1963. Der blev 1962 optalt i alt 47 stolestader. RAO. *Provstiark*. Div. sager vedr. kirker 1909-74.

¹³² Victor Hermansen formodede desuden, der var tale om en stolestadegavl fra skibets nordside NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936.

¹³³ NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936. Den snoede medaljon kunne være et svagt indicium på, at gavlen skyldtes Knud Snedker i Middelfart (jf. s. 6602).

¹³⁴ RAO. *Menighedsrådsark*. Synsprotokol 1862-1963; NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936.

¹³⁵ *Rasmussen og Riising* 1995 (note 5), 342-43. Muligvis var en af dem udført af Knud Snedker i Middelfart (jf. note 133).

¹³⁶ RAK. *DaKanc*. Skånske, Sjællandske, Fyenske, Smålandske og Jyske henlagte sager 1651-52. B162a.

¹³⁷ RAO. *Menighedsrådsark*. Synsprotokol 1862-1963; *Provstiark*. Div. sager vedr. kirker 1909-74.

¹³⁸ NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen 1924 med

Fig. 106. *Kirkegårdsmonument nr. 1 (s. 6901), et støbejernskors, o. 1849, over Ole Hansen (1782-1830) og hustru Ane Jørgensdatter, (1787-1849). I Museum Odense. Foto Arnold Mikkelsen 2024. – *Churchyard monument no. 1, a cast iron cross, c. 1849, of Ole Hansen (1782-1830) and his wife Ane Jørgensdatter, (1787-1849).

tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936. Plankens underside har not i hele længden.

¹³⁹ Et lignende vers indgik i en indskrift fra 1582 på et hus i Rosengården, København. Oluf Nielsen, *Kjøbenhavn paa Holbergs Tid*, Kbh. 1884, 50.

¹⁴⁰ NM. ATA. Indb. ved Victor Hermansen 1924 med tilføjelser af Chr. Axel Jensen 1936. Den ældre indskrift er ukendt. Det var en forudsætning for ministeriets godkendelse af arbejdet, at den ældre indskrift blev fremdraget, men det synes ikke at være sket, idet frisen antagelig er kasseret. NM. ATA. Korrespondance.

¹⁴¹ NM. ATA. Korrespondance; RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1904-65. Skabet var fjernet inden 1964, jf. Herman Madsen, *Kirkekunst i Danmark*, I, Odense 1964, 145.

¹⁴² Jf. foto B3082 i Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv.

¹⁴³ NM. ATA. Korrespondance; RAO. *Provstiark.* Breve fra Sognene.

¹⁴⁴ Yderlige oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

¹⁴⁵ Dog er skydenumrenes cifre genfremstillede 1970. Ejby Kommunes Lokalhistoriske Arkiv. A274. Fjelsted Kirke. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprotokol 1965-1994.

¹⁴⁶ De andre lampetter var formentlig af en enklere type ligesom den over pulpituret (jf. fig. 85).

¹⁴⁷ RAO. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1862-1963; Vedr. kirker 1943-62 m.m. En ældre, kasseret slyngerbom henstår i klokkestokværket.

¹⁴⁸ RAO. *Menighedsrådsark.* Synsprotokol 1862-1963; Vedr. kirker 1943-62 m.m.

¹⁴⁹ *Kirke og Sogn* (kirkeblad), efterår 1985.

¹⁵⁰ RAK. *Regnskaber 1433-1559.* Fortegnelser over indkrævede klokker 1528-29.

¹⁵¹ *Skov* 1985, 33-34.

¹⁵² Pga. klokkenes placering kunne samme indberetning ikke oplyse andet end dateringen 1633 og navnet på sognepræst Claus Jensen. KB. *Kallske saml.* 377, 4°. Danske Atlas nævner desuden 'Claus Madsen i Midelfart'. *Danske Atlas* (note 17), VI, 1774, 651.

¹⁵³ RAO. *Bispeark.* Vends Herreds Breve 1806-71; *Provstiark.* Synsprotokol 1803-61. Klokken blev taget ned 6. apr. 1830. *Skov* 1985, 33-34.

¹⁵⁴ Begravet 28. nov. 1787. RAO. *Pastoratsark.* Ministerialbog 1696 ff.

¹⁵⁵ NM. ATA. Indb. ved M. C. Jensen 1890.

¹⁵⁶ Initialerne kunne også tilhøre hans far, sognepræst Niels Hansen (†1592), men stenen forekommer at være noget yngre end dennes dødsår.

¹⁵⁷ KB. *Kallske saml.* 377, 4°; *Danske Atlas* (note 17), VI, 1774, 651.

¹⁵⁸ KB. *Kallske saml.* 377, 4°. Jf. også *Danske Atlas* (note 17), VI, 1774, 651: »I Kirken er tvende murede Begravelser, det ene for Præsterne, og det andet for Hans Atkes Familie«. Angiveligt nedsatte sognepræst Poul Poulsen Danchel 1772 sin hustru Margrethe Elisabeth Danchel født Christensen (†1772) i begravelsen, 'som om det var præstens begravelse'. NM. ATA. Anonym indb. 1887.

¹⁵⁹ NM. ATA. Indb. ved M. C. Jensen 1889.

¹⁶⁰ NM. ATA. Indb. ved M. C. Jensen 1889; jf. også KB. *Kallske saml.* 377, 4°.

¹⁶¹ Begravet 21. juni 1713. RAO. *Pastoratsark.* Ministerialbog 1696 ff.

¹⁶² Begravet 26. juli 1728. RAO. *Pastoratsark.* Ministerialbog 1696 ff. Jf. også KB. *Kallske saml.* 377, 4°.

¹⁶³ Begravet 1. sept. 1729. RAO. *Pastoratsark.* Ministerialbog 1696 ff. Jf. også KB. *Kallske saml.* 377, 4°.

¹⁶⁴ Der blev holdt ligprædiken over Hans Atke i Kerte Kirke 22. okt. 1738. RAO. *Kerte pastoratsark.* Ministerialbog 1701 ff. Jf. også KB. *Kallske saml.* 377, 4°.

¹⁶⁵ Døbt 2. marts 1719. RAO. *Pastoratsark.* Ministerialbog 1696 ff.

¹⁶⁶ Begravet i Kerte 28. jan. 1739, siden flyttet til Fjel-

sted. RAO. *Kerte pastoratsark*. Ministerialbog 1701 ff. Jf. også KB. *Kallske saml.* 377, 4°.

¹⁶⁷ KB. *Kallske saml.* 377, 4°. Det må være denne begravelse, som *Danske Atlas* refererede til som en begravelse »for Præsterne« (jf. note 158).

¹⁶⁸ Eksemplaret er ikke nævnt i Aase Faye, *Danske Støbejernskors*, Kbh. 1988, 103–130, der har talrige varianter af typen.

¹⁶⁹ Desuden monumenter i Brenderup (s. 6808), Åsum (s. 3509), Drigstrup (s. 4112) og Faaborg (*DK Svend-*

borg 804). Kun sidstnævnte er sammen med Øster Hæsing nævnt i Faye 1988 (note 168), kat.nr. 22–23.

¹⁷⁰ Axel Frederik Lassen var grundlægger af den Lassenske oldsagssamling, siden 1871 en del af det nuværende Museum Odense. Jf. Niels Oxenvad, »"Den hvide Doktor" som samler«, *Fynske Minder* 1971, 257–76.

¹⁷¹ Faye 1988 (note 168), kat. nr. 147–149.

¹⁷² Typen, men ikke eksemplaret, fremgår af Faye 1988 (note 168), kat.nr. 303.

FJELSTED CHURCH

The church lies at the top of a hill, the highest point in the village of Fjeldsted. The church is located on the southeastern outskirts of the old settlement. The location is approximately central in the parish, and its two smaller villages, Sletterød and Fjellerup (with the parsonage), both lie to the east like the former village of Kåberbølle, which in c. 1650 had to make way for the newly established main estate Billesbølle. The parish boundaries with Indslev, Brenderup, and Ejby follow Gremmeløkke Å, while that with Harnstrup also partially follows streams and marshes.

The earliest mention of the parish (»parrochia Fiælstathe«) comes from 1418. In the 1430s at the latest, and during the reign of Eric VII of Pomerania, 1396–1439, a parsonage in the village of Fjeldsted was exchanged by the Crown estate of Hindsgavl with a farm in Fjellerup, which has served as parsonage ever since. The exchange indicates that Harnstrup (p. 6915) was an *annexe* at the time. During a period of extra taxes in 1524–26 the church paid the intermediate rate.

The church belonged to the Crown by the Reformation at the latest. In 1678 it was sold to the count's estate Wedellsborg, who in 1727 sold it to the owner of the Kærsgård estate, Christian Frederik Gersdorff. After his death in 1760, the church was auctioned and then sold several times in the following decades. From the middle of the 1800s the ownership was shared between several landowners in the parish.

The churchyard's main entrance is a Late Medieval portal with limewashed masonry of medieval brick (fig. 4). It has parallels in Grindløse (p. 5572) and Gelsted (Vends District).

Building. The Romanesque church consisted of a nave and chancel. In the Late Middle Ages a western extension was added, and a porch was constructed to the south. Chancel, nave, and western extension were vaulted over. A tower was erected above the western extension. In the 1800s a large extension was built to the north at the nave's east bay.

Chancel and nave were built with granite ashlar on a double foundation. The north door has been bricked up, but it is visible both externally and internally (fig. 12, cf. figs. 98 and 11). The south door is in use, though it has been rebuilt (cf. fig. 14). A fragment of a Romanesque window lintel is embedded in the chancel's east gable (cf. fig. 18). A †Romanesque, round-arched window in the north wall of the chancel is visible externally (fig. 13) and internally (cf. fig. 73). It is covered by a monolithic lintel. The current window on the south side of the chancel presumably contains remains of the †Romanesque window in that location (fig. 33). The church interior is of raw fieldstone. The chancel gable is partially built with granite ashlar but appears to have been completely reset in the Late Middle Ages. The chancel arch gable of raw fieldstone has been preserved (figs. 41–42). An opening has been broken through from the nave to the chancel. The west gable of the nave disappeared due to the extension of the nave. In the Late Middle Ages the chancel arch was rebuilt with bricks (fig. 16–17, cf. fig. 50). It is pointed-arched and has vertical side members, on which are low string courses with chamfered edges.

The chancel vault (fig. 15) is a cross vault with straight-edged half-brick ribs borne by straight-edged corner piers and whole-brick, pointed-arched wall ribs on all sides. At the top of the southern severy is a now bricked-up, approximately circular hole, which may have been a rope hole for mass bells (cf. fig. 15).

In the Late Middle Ages a porch (cf. fig. 27) was built at the nave's south door. It was unusually low. Traces of roofing in the loft (fig. 19) show that its roof ridge was at the same height as the nave's cornice. The porch was thoroughly rebuilt and heightened after 1878.

In the Late Middle Ages the nave was extended to the west. The extension is the same width as the original nave and is roughly 8.5 m long. Due to this extension the nave's original west gable disappeared. The extension was built with bricks. There are two windows roughly centrally in the south and west walls (cf. figs. 26, 25 and 21). The gable was removed in connection with the construction of the tower.

Following the extension of the nave, vaults were constructed in both the nave and its extension: a total of three bays, which must be considered contemporary. They are cross vaults with half-brick ribs, borne by whole-brick-wide, segmentally arched wall and reinforcing ribs on double-rabbeted wall and corner piers. In the eastern corners, though, the vault is borne by squinches (cf. figs. 23 and 50).

In the Late Middle Ages a tower was built above the nave's western extension (figs. 6, 25–26 cf. fig. 27), which thereby became the tower interior. The tower has two floors above this and is terminated to the north and south by a double-rabbeted cornice and gables to the east and west. The tower's east wall is borne by two thick, straight-edged piers in the east corners of the western extension's bay of vaulting (cf. fig. 28). They are connected by relieving arches in the tower interior (figs. 29 and 33). The intermediate floor and the belfry floor are decorated to the north, west, and south with two segmentally arched tall recesses, at the top of which are two segmentally arched, bevelled belfry lights (cf. figs. 6, 25–27). The east side lacks the tall recesses, but the belfry lights are similarly shaped and placed (cf. fig. 27). The intermediate floor has no openings except a contemporary upper door easternmost in the south wall (cf. fig. 30).

The west gable (fig. 25), which now only has side pinnacles and a slender top pinnacle, formerly had corbie steps (cf. fig. 95). It is decorated by five rising tall recesses with twin round arches. The east gable (cf. fig. 27) matches the west but has been renewed with normal bricks.

A stairwell, contemporary with the tower, was constructed on the south side of the tower (cf. fig. 26). It is built with brick and covered by a tiled lean-to roof. In the south side is a segmentally arched, rabbeted door, and in the west side is a narrow peephole.

In 1872 a northern extension of modern brick was constructed at the nave's east bay of vaulting. It has large, round-arched, rabbeted windows (cf. figs. 6, 25 and 48) to the north, east, and west. Its interior is connected with the nave by a wide arcade opening shaped like the wall rib in the east bay of the nave. The room is covered by a

contemporary wooden cross vault with half-brick ribs, borne by rabbeted piers with profiled string courses (cf. fig. 21). To the north it has a recess-decorated gable (cf. fig. 6).

In 1878 the porch underwent a major repair. The walls were heightened about two metres, while the gable was made to reflect its original state. It is corbie-stepped and has rising tall recesses terminated above by corbelled arches (cf. fig. 27).

A rabbeted, basket-handle-arched window in the south side of the chancel (cf. fig. 33) must be Late Medieval and appears to have been installed before the vaulting. In the south side of the east bay of the nave is an, also Late Medieval, segmentally arched window with a single rabbet (fig. 34). In the interior (fig. 35) it is basket-handle-arched and bevelled. It is possibly older than the vaulting of the nave.

The roofing of the chancel is preserved (fig. 36). It consists of six trusses with very few replacements. There is one collar beam and long, vertical struts on very sturdy strutting beams. The timber was sampled for dendrochronology, but none of the samples from the roofing of the chancel could be dated. The roofing of the nave consists of 12 trusses (figs. 42–43). The six easternmost trusses have two collar beams and crossing beams, which are joined on the west side with splice joints. The next two trusses are identical, except the crossing beams and collar beams are joined on the east side. The four westernmost bays must be contemporary with the western extension. They consist of rafters with two collar beams and have separate numbering. The timber was sampled for dendrochronology, and the samples from the original nave could be dated to after c. 1050 AD, after c. 1092 AD, c. 1110 AD, and c. 1180 AD. The roofing of the tower has six trusses characterized by several changes. The roofing of the porch is later and is made of pine.

The roof covering now consists entirely of red pantiles. †Roof covering. At Bishop Jacob Madsen's visit to the church in 1589 the chancel and nave were covered with lead, and the tower had a tiled roof (cf. fig. 95).

A belfry, »1 liden Husz offuer Choret tagg met Fjele« (One small house over the chancel roof

with covering), was mentioned in 1589 by Bishop Jacob Madsen. He has drawn a relatively wide central construction above the roof ridge of the chancel (cf. fig. 95). A bricked-up rope hole at the top of the chancel's southern severy could come from this construction.

A later fuel storage (cf. fig. 26) has been built between the stairwell's east wall and the porch's western flanking wall.

Furnishings. The oldest pieces of furnishing in the church are the Romanesque font (fig. 68) and the masonry Communion table, which is assigned to roughly the same time. A north German ★censer from the 1200s (fig. 66) is now in the National Museum. From the Late Middle Ages comes a Late Gothic chancel arch crucifix, c. 1500, with fragmentarily preserved original polychroming on a chalk ground (figs. 71–73). The altar candlesticks are Late Gothic (fig. 63). A ★key of the Late Medieval type (fig. 83) from a discarded †door wing is now found in Museum Odense. The Communion table panel with carved arcade decorations (fig. 52) comes from c. 1600 and is equivalent to that of the annexe church Harndrup. The pulpit and the altarpiece are in High Renaissance style and were both made in the same West Funen workshop. The pulpit with evangelist reliefs (figs. 74–77) is modelled after the pulpit from 1597 in Gamtofte (Båg District) and thus belongs to the large 'Gamtofte group' of West Funen. It presumably comes from the beginning of the 1600s like the closely related and reliably dated pulpits in Brenderup (1602) and Grindløse (1604), which undoubtedly come from the same workshop as that of Fjelsted. The altarpiece from 1615 (fig. 55) follows the same architectonic composition as the altarpiece in Gamtofte and is thereby part of a 'Gamtofte group' of altarpieces. Its newer large panel painting, *Crucifixion*, and inscriptions were painted in 1937 by Niels Lindberg. On the north and south walls of the chancel are heavily rebuilt wall panels from c. 1600–25, possibly dated by a now loose frieze from 1609 (fig. 81). The chalice (fig. 59) from 1709 is unstamped, but it is suggested here that it should be ascribed to Matthies Simonsen,

Odense. A kneeler with acanthus carvings (figs. 53–54) was, according to its inscription, donated in 1729 by the tenant of Billesbølle, Hans Atke, in connection with the burial of his wife Mette Schnell in the chancel that year. The paten (fig. 59) was made in 1767 by the Odense goldsmith Rasmus Rasmussen Møller. A baptismal dish (no. 1) of brass from c. 1800 is now disused (fig. 103). The oldest bell (fig. 88) was cast in 1832 by Johan Jacob Ritzmann, Copenhagen, and the newer (fig. 89) was cast in 1854 by M. P. Allerup in Odense. The oldest Communion set for the sick (fig. 62) was made in 1862 by Hans Christensen, Bogense, and a disused tin baptismal jug (fig. 104) from the Odense pewterer N. F. E. Sørensen is approximately contemporary. The hymn boards come from c. 1850–75. An altar jug (no. 1) of porcelain was acquired in c. 1860, and a similar wafer box (no. 1) came a few years later. The pews in the side aisle were set up after the aisle's construction in 1872, and a chasuble (no. 1) is from the same year. A kerosene chandelier and two similar lampettes from c. 1900 have been converted to electric lights (fig. 87). A skimming ladle acquired in 1903 is ascribed to Laurids Grønlund in Odense, but has an older(?) shaft from a different goldsmith (cf. figs. 61 and 101). Three chandeliers were set up in 1914

and a seven-branched candelabrum was acquired in c. 1925. The baptismal dish and jug of brass (figs. 69–70) were donated in 1950 by the teacher Agnes Wammen on the occasion of her 25th anniversary. The wafer box (no. 2) and the altar jug (no. 2) are both newer acquisitions of silver plate (fig. 61). The altar rail, the pews in the nave, and a poor box are from 1970 and were designed by the architect Ebbe Lehn Petersen. The organ with five stops and one console is also from 1970 and was built by Th. Frobenius & Sønner, Kgs. Lyngby and Horsens (cf. fig. 28). The newest acquisitions comprise a parson list board (c. 2010), a Communion set for the sick (no. 2, c. 2017), and several chasubles from 2017–20 (figs. 64–65).

Colour scheme. The Communion table panel, altarpiece, and pulpit stand with colourful polychroming from 1937 by Niels Lindberg, although the pulpit is mostly in plain wood. The pews are light grey with green ends, a colour scheme from 1970.

The church's *sepulchral monuments* consist of a sepulchral tablet from 1787 (fig. 90) and a tombstone from c. 1625 (fig. 91), the latter now placed in the churchyard.

Among the churchyard monuments are four cast iron monuments (figs. 92–94, and 106), of which two are in Museum Odense.